

LIETUVOS LITERATŪRINĖS PREMIJOS IR JŲ REIKŠMĖ LEIDYBAI

Lina Lebednikaitė | Vilniaus universiteto Knygotyros
ir dokumentotyros institutas
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius, Lietuva
El. paštas: l.lebednikaite@gmail.com

Straipsnis skiriamas dabartinei Lietuvos literatūrinių premijų situacijai įvertinti: nagrinėjama, kiek ir kokių premijų yra šiuo metu Lietuvoje ir kaip literatūrines premijas vertina Lietuvos leidėjai, kaip šios premijos panaudojamos leidybai. Atsiribojama nuo vaikų literatūros apdovanojimų, premijų grožinės literatūros vertėjams, įvairiems kitiems meno kūrėjams, knygoms meno apdovanojimų, įvairių literatūros konkursų. Tyrimas atliktas remiantis interviu su Lietuvos leidyklų atstovais medžiaga bei jos interpretacija, pasitelkus Claire Squires premijų funkcijų modelį. Prieita prie išvados, kad Lietuvos literatūrinių premijų gausa (36) žinoma ne visiems leidėjams, ypač tai pasakytina apie miestų ir rajonų savivaldybių premijas, bet leidyklos patvirtina, jog tokios premijos – reikšmingas rajonų kultūrinio gyvenimo ir literatūrinio poreikio skatinimas. Lietuvoje reiškiasi tik pirmasis literatūrinių premijų vaidmuo: kūrėjų darbai yra pastebimi ir vertinami, tačiau leidyboje nepasinaudojama kitomis premijų teikiamomis galimybėmis. Pasaulio premijų kontekste ryški knygų diskusijų kultūra Lietuvoje yra didžiausia menko premijų žinomumo ir panaudojimo spraga – tokios kultūros mes neturime. Trūksta kanalų knygoms aptarti, premijos negeba pritraukti žiniasklaidos dėmesio arba jis būna itin mažas, stokoja premijų organizatorių ir leidyklų bendradarbiavimo. Lietuvos leidyklos stengiasi kaupti dėmesį į literatūrines premijas, tačiau tai daro per menkai, nesistemiškai, tik pavieniais atvejais, nedrįsta eksperimentuoti ir rizikuoti. Premijos, turinčios sukurti masinį skaitančios visuomenės susidomėjimą literatūra, Lietuvoje tinkamai nepanaudojamos.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: Lietuvos literatūrinės premijos, literatūros premijos, premijų reikšmė leidyboje, leidybos rinkodara.

ĮVADAS

Literatūrinės premijos ir apskritai literatūros apdovanojimais apibrėžiami kaip kultūrinis ritualas, reguliuojantis kultūrinės vertybes ir jų kaitą. Tai simbolinis ir pagarbus bendruomenės gestas, padėka rašytojams už jų įnašą į literatūrą, literatūros paveldo kūrimą. Galima išskirti šias premijų funkcijas: pirmoji – socialinė – autoriaus kūrėjo įvertinimas ir parama; antroji siejama su reprezentacine premijos funkcija, turint galvoje tiek premiją įkūrusią ir (ar) teikiančią instituciją, tiek patį premijos pavadinimą (taip pristatomas ir viešinamas prie premijos atsiradimo bei gyvavimo prisidėjęs institucijos vardas); trečioji funkcija įvardijama kaip kultūrinė-politinė: literatūrinės premijos skatina kalbos gyvumą (patį kūrybos ir rašymo procesą gimtąja kalba), literatūros vyksmą, atspindi miesto, regiono ar visos šalies gyventojų vertybinius dalykus, net išaiškėja, kurie literatūros žanrai „šaukiasi“ dėmesio ir pripažinimo. Taip išryškėja literatūrinių premijų reikšmė. Akivaizdu, jog šalies kultūriniame gyvenime jos užima svarbią vietą ir veikia literatūros procesus. Leidybos tyrimuose premijos gali padėti geriau suprasti leidybos procesų tarpusavio koreliaciją ir dėsningumus.

Sistemingų literatūrinių premijų tyrimų stokojama net ir pasaulio mastu, o kalbant apie Lietuvos situaciją galima teigti, kad jų beveik nėra, jeigu neskaitysime kultūrinėje spaudoje paskelbtų diskusinio pobūdžio straipsnių, 2009 m. ir 2012 m. Vilniaus universitete apgintų bakalauro darbų¹ bei Gabrielės Gailiūtės-Bernotienės disertacijos „Skonio politika nepriklausomoje Lietuvoje: literatūros tekstų kritika ir leidyba“ (2016) poskyrio apie literatūrinių premijų įtaką skaitymui². Pasaulio kontekste solidus įnašas į premijų tyrimą priklauso britų leidybos profesorei Claire Squires, tyrinėjančiai literatūrinių premijų veikimą ir funkcijas, Didžiosios Britanijos Bukerio premijos (*The Man Booker Prize*) raidą³. Taip pat verta paminėti Jameso F. Englisho veikalą, analizuojantį premijas, apdovanojimus ir jų sąsajas su vertės bei palikimo kūrimu⁴.

Šio straipsnio objektas – Lietuvos literatūrinės premijos (nacionalinė, valstybinė, miestų ir rajonų savivaldybių, kitos institucinės literatūrinės premijos, taip pat įsteigtos ir finansuojamos rašytojų artimųjų) ir jų panaudojimas Lietuvos leidyklų rinkodaroje. Straipsnio tikslas – susisteminti ir išanalizuoti įvairias šiuo metu Lietuvoje teikiamas literatūrinės premijas, Lietuvos leidyklų požiūrį į jas, nustatyti šių premijų panaudojimą ir išryškinti jų reikšmę leidyboje. Straipsnyje atsiribojama nuo vaikų literatūros apdovanojimų, premijų grožinės literatūros vertėjams, įvairiems kitiems meno kūrėjams, taip pat knygos meno apdovanojimų arba įvairių literatūros konkursų, kuriuose vertinimo komisijos

vaidmenį (bent tam tikru etapu) atlieka patys skaitytojai (pavyzdžiui, „Metų knygos“ konkurso). Tokių premijų ir apdovanojimų įtakos leidybos rinkodarai tyrimas galėtų būti atskiro straipsnio tema.

Straipsnyje taikyti mokslinės literatūros analizės ir sintezės būdai. Pagrindiniais tyrimo šaltiniais tapo premijų nuostatai, interviu su leidyklomis („Tyto alba“, „Alma littera“, „Kitos knygos“, „Apostrofa“, Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla) būdu gauta medžiaga bei kai kurie žiniasklaidos straipsniai.

LITERATŪRINIŲ PREMIJŲ RADIMASIS IR RAIDA

Senovės graikai buvo pirmieji, sukūrę literatūrinės premijos idėją. Ditirambų dievui Dionisui giedojimas, kai maždaug 50 vyrų ar berniukų grupė kartu šokdavo ratu, deklamuodavo eiles ir taip varžydavosi, buvo tarsi literatūrinis komandinis sportas. Tokiose literatūrinėse varžybose konkurencija buvo itin intensyvi, o nugalėtojų prestižas – didžiulis⁵.

Pirmąkart žodis „premija“ (angl. *prize*) pavartotas XIV amžiuje. Ši sąvoka buvo siejama su karu, sportu ir žemės ūkiu⁶. Ilgą laiką dėl apdovanojimų buvo varžomasi įvairiose meno srityse. Globėjai, gildijos ir išsilavinusi visuomenės dalis rinkdavo ir įvardydavo talentingiausius, juos apdovanodavo. XIX amžiuje knygų, pamfletų ir laikraščių leidėjams didelę įtaką pradėjo daryti besiformuojanti skaitanti visuomenė, o jos įvairiapusis besikeičiantis skonis ėmė lemti daugiau nei pripažintų akademijų ir profesionalų požiūris.

Tik XX amžiaus pradžioje atsirado pirmoji pasaulinė literatūrinė premija, kaip mes ją dabar suprantame. Jos pradininkas Alfredas Nobelis (1833–1896), dinamito išradėjas, savo testamentu paliko didžiulę sumą (devynis milijonus

1 ALELIŪNAITĖ, Justina. *Literatūros premijos ir jų reikšmė leidybai*. Vilniaus universitetas, Komunikacijos fakultetas, 2009. Autorė tyrė užsienio šalių premijomis apdovantų knygų populiarumą ir leidybą Lietuvoje; GIRNYTĖ, Greta. *Literatūrinės premijos leidybos marketinge*. Vilniaus universitetas, Komunikacijos fakultetas, 2012. Darbe analizuota, kaip literatūrinės premijas vertina Lietuvos skaitytojai.

2 BERNOTIENĖ-GAILIŪTĖ, Gabrielė. *Skonio politika nepriklausomoje Lietuvoje: literatūros tekstų kritika ir leidyba*. Vilniaus universitetas, Filologijos fakultetas, 2016. Autorė nagrinėjo Lietuvos literatūrinių premijų daromą įtaką skaitymui.

3 SQUIRES, Claire. Book marketing and the

Booker Prize. In MATTHEWS, N; MOODY, N. (ed.). *Judging a Book by its Cover: Fans, Publishers, Designers, and the Marketing of Fiction*. Ashgate: London, 2007, p. 71–82.

4 ENGLISH, James F. *The Economy of Prestige: Prizes, Awards, and Circulation of Cultural Value*. [Cambridge]: Harvard University Press, 2005.

5 CHATFIELD, Tom. The art of prize-fighting. *Prospect* [interaktyvus]. [London], January 2009 [žiūrėta 2016 m. lapkričio 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.prospectmagazine.co.uk/magazine/theartofprizefighting>>.

6 STREET, John. ‘Showbusiness of a serious kind’: a cultural politics of the arts prize. *Media, Culture and Society*, 2005, vol. 27, p. 821.

dolerių) penkioms tarptautinėms literatūros, chemijos, fizikos, medicinos ir taikos sričių premijoms finansuoti. Pirmosios Nobelio premijos paskelbtos 1901 metais. Svarbiausia buvo tai, jog laimėtojai buvo apdovanoti ne įvairių globėjų ar klubų, bet nešališkų ir autoritetingų komitetų – tai tapo reikšmingu dabartinių premijų pagrindu⁷. Nobelio premijų poveikis buvo didžiulis: apie pirmąjį literatūrinės Nobelio premijos laureatą Prancūzijos poetą Sully Prudhomme'ą pranešė daugiau nei 100 laikraščių. Premija, kaip graikų artistiško ir atletiško konkuravimo kultas, kiek pakitusia forma atgimė iš naujo.

Įkvėptos Nobelio sėkmės greitai atsirado ir kitos premijos: Gonkūrų (*Le prix Gouncourt*, 1903) ir „Femina“ (dar vadinama *Le Goncourt des Dames*, 1905) Prancūzijoje, Pulicerio premija JAV (*The Pulitzer Prizes*, 1917), pirmoji Didžiojoje Britanijoje Jameso Taito Blacko atminimo premija (1919) ir daugelis kitų. Jau XIX amžių buvo galima vadinti masišku rašto kultūros įsikūnijimu, o XX amžius artėjo prie masiško aukštosios literatūros kultūros pripažinimo ir vertinimo. Pasaulyje premijos tapo stipriu ir galingu įrankiu, pritraukiančiu milžiniškos auditorijos dėmesį. Gonkūrų premija ir jos įteikimo ceremonija yra pats žymiausias metų literatūros įvykis Prancūzijoje, pritraukiantis daugybę prancūzų ir prancūzakalbių radijo, televizijos kanalų žurnalistų ir fotografų. Ryškiausias tokio viešinimo pavyzdys bei leidėjų veiklos atspindys yra ant laimėjimą gavusios knygos apvyniojama raudona popierinė juosta su baltai užrašytais žodžiais „Prix Gouncourt“, žyminti ypatingą kūrinio kokybę. Didžiosios Britanijos rašytojas Timas Parksas vertindamas Nobelio premiją pažymi, kad rašytojui staiga suteikiamas tarptautinis pripažinimas jį labiausiai ir stebina, ir žavi, nes premiją laimėjusio rašytojo statusas akimirksniu transformuojamas, o jo kūrinys iš šiuolaikinio paverčiamas klasikiniu⁸.

LIETUVOS LITERATŪRINĖS PREMIJOS

Lietuvoje literatūrinės premijos pradėtos teikti tarpukaryje. 1935 m. buvo įsteigta Valstybinė literatūros premija (5 tūkst. litų), pirmoji ja apdovanotoji rašytoja – Ieva Simonaitytė už romaną „Aukštųjų Šimonių likimas“ (1936). Savo literatūrinės premijas buvo įsteigusios leidyklos „Sakalas“ (1936; 1 000–2 000 litų), „Spaudos fondas“, spaustuvė „Spindulys“ (1937), visuomeninė organizacija Katalikų veikimo centras (1938). Po Antrojo pasaulinio karo egzilyje atsidūrusiems lietuvių rašytojams literatūrinės premijas už kūrybą teikė Pasaulio lietuvių bendruomenės valdyba (nuo 1945), Bendras Amerikos lietuvių fondas (nuo 1946), leidykla „Patria“ (nuo 1946), Lietuvių rašytojų draugija (nuo 1950).

Sovietinėje Lietuvoje aukščiausias literatūrinis apdovanojimas buvo TSRS Lenino premija – sąjunginė premija, teikiama Maskvoje. Ja apdovanoti du Lietuvos rašytojai: Eduardas Mieželaitis už eilėraščių rinkinį „Žmogus“ (1962) ir Jonas Avyžius už romaną „Sodybų tuštėjimo metas“ (1976). Be to, dar buvo teikiamos TSRS valstybinė premija (yra gavę keturi Lietuvos rašytojai), LTSR valstybinė (apdovanota kelios dešimtys rašytojų) ir kt. Visos šios premijos buvo politizuotos, kandidatų joms parinkimas priklausė nuo lojalumo komunistų partijai. Tuo metu pradėtos steigti ir kai kurios iki šiol gyvuojančios literatūrinės premijos: Žemaitės (nuo 1966), Zigmo Gėlės-Gaidamavičiaus (nuo 1977), Gabrielės Petkevičaitės-Bitės (nuo 1983), Petro Cvirkos (nuo 1984) ir kt.

Apie visas dabar Lietuvoje teikiamas literatūrines premijas susistemintos informacijos trūksta, todėl norint išsiaiškinti, kiek ir kokių premijų šiuo metu yra, buvo peržiūrėta įvairi informacinė literatūra, visų Lietuvos miestų ir rajonų savivaldybių internetinės svetainės. Galima išskirti keletą literatūrinių premijų rūšių pagal premijų steigėjus: nacionalinė kultūros ir meno premija, valstybinė premija, įvairių visuomeninių organizacijų ir institucijų, privačių asmenų teikiamos literatūrinės premijos.

NACIONALINĖ IR VALSTYBINĖ PREMIJOS

Nacionalinė kultūros ir meno premija – pati solidžiausia ir prestižiškiausia premija, įsteigta 1989 m., jau įteikta daugiau nei 150 iškilų Lietuvos meno ir kultūros kūrėjų. Kaip skelbia Nacionalinės kultūros ir meno premijos nuostatai, šia premija siekiama skatinti kūrėjų kūrybą bei įvertinti reikšmingiausius kultūros ir meno kūrinius, kuriuos per pastaruosius septynerius metus sukūrė Lietuvos ir pasaulio lietuvių bendruomenės kūrėjai, taip pat ir tuos, kurie sukurti per ilgesnį nei pastarųjų septynerių metų laikotarpį⁹. Šią premiją asmuo gali gauti tik vieną kartą. Apdovanojimo komisija sudaroma trejiems metams, jos sudėtyje – 11 narių. Jau atrinkti kūrėjai kandidatai skelbiami Kultūros ministerijos svetainėje ir spaudoje. Premijos yra mokamos iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto asignavimų, suma siekia 30 400 eurų.

Nuo premijos įkūrimo 1989 m. iki 2007 m. bendras renkamų laimėtojų skaičius kisdavo nuo 5 iki 10, pasitaikydavo tokių metų, kai laureatais tapdavo ir

7 CHATFIELD, Tom. The art of prize-fighting...

8 PARKINS, Tim. The Nobel individual – times literary supplement [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2017 m. sausio 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://tim-parks.com/the-nobel-individual/>>.

9 *Nutarimas dėl valstybės kultūros ir meno premijų* [interaktyvus]. 2016 [žiūrėta 2017 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.9A7B572887AA/bLDaI-CeFEu>>.

keli rašytojai arba, atvirkščiai, nė vienas rašytojas nebūdavo premijuotas. Pavyzdžiui, 1990, 1993, 1995 ir 2012 m. premija nebuvo apdovanotas nė vienas rašytojas¹⁰ (tiesa, 2012 m. ją gavo literatūrologas, Lietuvos rašytojų sąjungos narys Kęstutis Nastopka). Tačiau būta ir rašytojams itin palankių metų – net aštuonis kartus (1991, 1997, 1998, 2001, 2002, 2004, 2010, 2014 m.) šią prestižinę Lietuvos premiją yra laimėję po du rašytojus, o tris kartus premija buvo teikta trims rašytojams (pavyzdžiui, 2005 m. iš 9 kategorijų menininkų buvo premijuoti rašytojai Juozas Aputis, Jurga Ivanauskaitė ir Aidas Marčėnas). Šios premijos atgarsiai ganėtinai platūs, o jos įteikimas susietas su viena svarbiausių šalies datų: laureatai apdovanojami Lietuvos valstybės atkūrimo dienos – Vasario 16-osios – proga.

Be šios premijos, Lietuvoje dar teikiama Vyriausybės kultūros ir meno premija. Ji skiriama Lietuvos, taip pat pasaulio lietuvių kultūros ir meno kūrėjams ir veikėjams už svarų indėlį į kultūrą ir meną ir ypatingus šios srities nuopelnus¹¹. Kasmet išrenkama ne daugiau kaip 12 laureatų, žiuri sudaro 12 narių, kurių ne mažiau nei pusė atstovauja įvairioms kultūros ir meno sritims. Laureatai apdovanojami iki kiekvienų metų balandžio 1 dienos, diplomus jiems įteikia Ministras Pirmininkas, premijos dydis – 12 920 eurų. 1997 m. įsteigtas apdovanojimas jau įteiktas 27 rašytojams. Buvo metų, kai premija buvo apdovanota po kelis rašytojus: net keturis kartus (2004, 2006, 2009, 2010 m.) laureatais yra tapę po du rašytojus; tris kartus apdovanojimas teiktas trimis (1998, 2007 ir 2016 m.). Per visus 20 premijos gyvavimo metų ji apskritai neteikta tik tris kartus: 2000, 2001 ir 2005 m.

ĮVAIRIŲ INSTITUCIJŲ PREMIJOS

Jotvingių premiją 1985 m. įsteigė Sigitas Geda, jos dydis tuomet buvo simbolinis – 10 rublių. Kaip teigia Kornelijus Platelis, kompozitoriams panašią 5 rublių premiją tuo metu buvo įsteigęs kompozitorius Osvaldas Balakauskas, tad S. Geda nutarė neatsilikti. Premiją taip pavadino todėl, kad yra iš šio krašto ir save laikė jotvingiu. Dabar Jotvingių premija yra pagrindinis Poetinio Druskininkų rudens (PDR) apdovanojimas. PDR – tai tarptautinis metinis literatūros festivalis, pirmąjį spalio savaitgalį rengiamas Druskininkuose ir Vilniuje. 1990 metais jį pradėjo rengti Lietuvių PEN centras, o 2001 m. festivalio vadybą perėmė visuomeninė organizacija „Poetinis Druskininkų ruduo“¹². PDR 1998 m. perėmė Jotvingių premijos teikimą ir šalia jos įsteigė Jaunojo jotvingio premiją už geriausią pirmąją poezijos knygą. Vėliau ši premija buvo modi-

fikuota į premiją jaunajam autoriui iki 35 metų, nes jau egzistavo Zigmo Gėlės apdovanojimas už pirmąją knygą. Jaunojo jotvingio premijos idėja siejama su nuostata, kad, anot K. Platelio, jei jauni autoriai nebus skatinami, ilgainiui ne-
 liks ir senųjų¹³. Jotvingių ir Jaunojo jotvingio premijų nuostatai nurodo, jog premijų tikslas – įvertinti naujausią lietuvių poetinę kūrybą ir paskatinti lietuvių poezijos kūrėjus¹⁴. Jotvingių premija kasmet skiriama už per pastaruosius dvejus metus išleistą geriausią poezijos knygą (skaičiuojant nuo vieno PDR iki kito), o Jaunojo jotvingio premija – už geriausią jauno autoriaus originaliosios poezijos, verstinės poezijos ar poezijos kritikos knygą, išleistą per pastaruosius dvejus metus. Pretendentus premijoms gauti atrenka dvejiems metams asociacijos „Poetinis Druskininkų ruduo“ sudaroma komisija. Į ją vieną atstovą deleguoja Kultūros ministerija ir šešis iš ankstesnių premijos laureatų skiria pati asociacija. Jotvingių premija yra 40 MGL (minimalaus gyvenimo lygio) dydžio (apie 1 442 Eur) iš Kultūros ministerijos ir apie 577 Eur iš Druskininkų savivaldybės, Jaunojo jotvingio premija yra 16 MGL dydžio. Pasak K. Platelio, vertinant Jotvingių premiją visų literatūrinių premijų kontekste, ji yra „kur kas prestižiškesnė premija už savo piniginę išraišką“¹⁵.

Nors minėtų itin reikšmingų Lietuvos literatūrinių premijų negalima tiesiogiai lyginti su pasauline literatūrine Nobelio premija, vis dėlto šie Lietuvos apdovanojimai jų laureatams yra kone viso gyvenimo kūrybos ar išskirtinės vieno laikotarpio kūrybinės veiklos pripažinimas aukščiausiu lygiu. K. Platelis, 2002 m. gavęs Nacionalinę kultūros ir meno premiją, paklaustas apie premijos reikšmę teigia, kad „tai svarbiausias valstybės (tautos), kurios kalba rašai, apdovanojimas. Išverstas į kitą kalbą, ypač poetas, pasauliui jau pasirodo kitoks, todėl tarptautinės premijos reikšmė kitokia.“¹⁶

10 *Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatai* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. balandžio 15 d.]. Prieiga per internetą: <https://lt.wikipedia.org/wiki/S%C4%85ra%C5%A1as:Lietuvos_nacionalin%C4%97s_kult%C5%ABros_ir_meno_premijos_laureatai>.

11 *Nutarimas dėl valstybės kultūros ir meno premijų* [interaktyvus.]. 2016 [žiūrėta 2017 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.etar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.9A7B572887AA/bLDa1CeFEu>>.

12 *Poetinio Druskininkų rudens istorija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. balandžio 8 d.]. Prieiga

per internetą: <<http://pdr.lt/lt/istorija/9-poetinio-druskinink-rudens-istorija>>.

13 Kornelijaus Platelio el. laiškas autorei. 2016 m. rugpjūčio 16 d.

14 *Jotvingių ir jaunojo jotvingio premijų nuostatai* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc?p_id=298231>.

15 Kornelijaus Platelio el. laiškas autorei. 2016 m. rugpjūčio 16 d.

16 SABALIAUSKAS-GELADUONIS, Svajūnas. Kornelijus Platelis. Iš *Atviri pokalbiai su Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatais*. Vilnius, 2015, p. 185.

Lietuvos rašytojų sąjungos (toliau – LRS) premija įkurta 1992 m. Ji skiriama už didelės vertės literatūrinį kūrinį, išleistą per pastaruosius dvejus metus¹⁷. Pasak LRS valdybos referentės Rasos Bagdonavičienės, LRS premijos įsteigimo mintis kilo anksčiau nei 1991 m. ir, regis, tai buvo pasikalbėjimai tarp pačių rašytojų, o 1991 m. sausio 31 d. valdyba priėmė sprendimą ją įsteigti¹⁸. Premijos komisija valdybos posėdyje išrenkama atviru balsavimu kasmet, tapo įprasta į ją įtraukti praėjusių metų premijos laureatą. Komisijos darbas nėra apmokamas, rinkdama laimėtoją ji turi visišką laisvę – konkursas nėra skelbiamas. Premijos piniginių dydį kasmet nustato valdyba. Anot R. Bagdonavičienės, ši premija – viena garbingiausių premijų rašytojams, nors jos suma ir nėra didelė (apie 1 000 Eur). Tradicija tapo, jog LRS premija kasmet įteikiama Trijų Karalių dieną (sausio 6-ąją) Rašytojų sąjungoje. Anot Aldonos Ruseckaitės, LRS premija ypatinga tuo, kad „teisėjai“ būna kolegos rašytojai¹⁹.

2002 m., minėdamos Lietuvių rašytojų ir žurnalistų sąjungos 80-metį, LRS, Lietuvos žurnalistų sąjunga ir Nacionalinė žurnalistų kūrėjų asociacija įsteigė kasmetę Juozo Tumo-Vaižganto premiją. Ji skiriama lietuvių rašytojui arba žurnalistui už sėkmingą literatūros ir žurnalistikos (dokumentinės prozos arba literatūrinės publicistikos) dermę, vertinant praėjusių dvejų kalendorinių metų kūrybą²⁰. Premijos dydis – apie 290 eurų. Premija įteikiama Anykščių rajone, minint Juozo Tumo-Vaižganto gimtadienį. Iš viso šia premija jau apdovanota 15 rašytojų, 2016 m. laureatas – kunigas, publicistas, rašytojas Julius Sasnauskas, apdovanotas už knygą „Kaip buvo pradžioje“ bei „pastarųjų metų publicistinę veiklą, prasmingai atskleidžiančią ėjimą prieš srovę ir kasdienių gražių esmių teigimą“²¹.

Lietuvos literatūros ir tautosakos instituto (LLTI) įkurta Kūrybiškiausių knygų dvyliktuko premija pradėta teikti 2003 m. Kasmetė premija teikiama už praėjusiais metais išleistą šiuolaikinės lietuvių literatūros kūrinį. Kaip teigė LLTI Šiuolaikinės literatūros skyriaus vyriausioji mokslo darbuotoja ir viena iš premijos sumanytojų Jūratė Sprindytė²², premijos idėja kilo LLTI Leidybos centro vadovui Gyčiui Vaškeliui. Kasmet Šiuolaikinės literatūros skyrius aptaria praeitų metų kūrinius, tad pagalvota, kodėl neišrinkus ir knygos laureatės. Tokie svartymai prasidėjo gerokai anksčiau (1996), nei kilo pačios premijos idėja: „Vytauto Kubiliaus (1926–2004), tuometinio skyriaus vadovo, paskatinti knygas aptardavome iš pradžių kas dveji metai. Kai prasidėjo kasmetiniai aptarimai, tada ir kilo mintis rinkti iš jų įsimintiniausią. Tada aš buvau skyriaus vadovė ir labai pritariau.“²³ J. Sprindytės nuomone, premija skirta atkreipti dėmesį į geriausias vienerių metų lietuvių literatūros knygas. Ši premija yra profesionalų (tik literatūrologų) pasirinkimas. Anot J. Sprindytės, Lietuvoje niekas (ar beveik nie-

kas) neperskaito tiek knygų, kiek LLTI Šiuolaikinės literatūros skyrius, tai lemia didelį dvilyktuko patikimumą, o jei į visą procesą įsiterptų skaitytojai, vaizdas būtų visai kitoks. Premijos nuostatai teigia, kad esminis kūrinio kriterijus yra kūrybiškumas, tačiau ši sąvoka abstrakti, plati ir vargu ar įmanoma ją tiksliai apibrėžti. Paklausta, kaip suvokia kūrybiškumą, J. Sprindytė atsakė, kad jai kūrybiškumas asocijuojasi su estetine kokybe ir gebėjimu „iššokti iš standartų“. Kai buvo kuriami premijos nuostatai, organizatoriai galėjo rašyti, jog laimėjimas skiriamas už geriausią ar už kokybiškiausią kūrinį, tačiau kūrybiškumo sąvoka pasirinkta specialiai, nes šis žodis ne tiek nuvalkiotas ir yra platesnės semantikos²⁴. Panaši situacija ir dėl renkamų knygų kandidačių skaičiaus: renkama dvilika, nes tai originaliau, o kartu ir pakankamai daug, kad būtų galima pademonstruoti literatūros spektrą bei pareklamuoti daugiau gerų knygų.

LLTI premijos komisiją (11 asmenų), sudarytą išimtinai iš LLTI literatūrologų (kartu ir kritikų), galima vadinti solidžia. Tai žmonės, kurie perskaito daug daugiau nei vieną dešimtį naujai pasirodžiusių leidinių. Komisijos pagrindą sudaro Šiuolaikinės literatūros skyriaus atstovai bei vienas kitas asmuo iš kitų skyrių. J. Sprindytė sako, kad komisija kasmet apie trečdalią atnaujinama, įtraukiami ir doktorantai, o į jos sudėtį įeina tie mokslininkai, kurie tais metais yra geriausiai susipažinę su esama situacija, t. y. perskaitę daugiausiai. Pats darbo procesas vyksta taip: „Pirmiausia po 5–6 valandų svarstymo, kuris vyksta pirmą vasario mėn. dešimtadienį, išrenkame 12-tuką. Toliau komisija dar kartą savaitę ar dvi iš naujo skaito (ar bent perverčia) visas 12 knygų ir galiausiai laureatą lemia slaptas balsavimas.“²⁵ Pinigine išraiška premija nėra didelė ir jos dydis kinta, nes institutas nėra turtinga įstaiga, neretai ieškoma rėmėjų (pavyzdžiui, yra rėmęs „Petro ofsetas“, instituto ansamblių restauravusi įmonė ir kt.).

17 Lietuvos rašytojų sąjungos premija [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.rasytojai.lt/lt/veikla/lrs-premija>>.

18 Interviu su Lietuvos rašytojų sąjungos valdybos referente Rasa Bagdonavičiene. 2016 m. rugpjūčio 16 d. Aut. archyvas.

19 Lietuvos rašytojų sąjungos premija Aidui Marčėnui. Iš *Tekstai.lt* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tekstai.lt/zurnalas-metai/7441-lietuvos-rasytoju-sajungos-premija-aidui-marcenui?catid=761%3A2014-m-nr-02-vasaris>>.

20 *Vaižganto premijos nuostatai* [interaktyvus].

[žiūrėta 2017 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lzs.lt/lt/konkursai/vinco_kudirkos_premija_356.html>.

21 *Juozo Tumo-Vaižganto premija – Juliiui Sasnauskui* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://lzinios.lt/lzinios/Lietuva/juozo-tumo-vaizganto-premija-juliiui-sasnauskui/229128>>.

22 Interviu su LLTI Šiuolaikinės literatūros skyriaus vyriausiąja mokslo darbuotoja Jūrate Sprindyte. 2016 m. balandžio 23 d. Aut. archyvas.

23 Ten pat.

24 Ten pat.

25 Ten pat.

Premijos laureatas paskelbiamas ir visas dvyliktukas aptariamasis per Vilniaus knygų mugę, o premija įteikiama LLTI minint Kovo 11-ąją²⁶. Laureatas gauna piniginį apdovanojimą, diplomą ir atminimo dovaną. Kaip teigia J. Sprindytė, rašytojai trokšta patekti į dvyliktuką ir nuliūsta, jei savęs ten neranda: „Būti 12-tuke – rimtas kūrybos įvertinimas. Premija konkurencinga. Leidyklos jau prieš keletą metų pradėjo minėti arba ant apatinio viršelio rašyti, kad tas ar kitas autorius buvo patekęs į 12-tuką, o juo labiau, jei laimėjęs laureato vardą.“²⁷

Kritiškiau premiją vertina literatūrologė Solveiga Daugirdaitė²⁸. Jos nuomone, problemiška jau pati sąvoka „kūrybiškumas“, o ir premijos skyrimo kriterijai nėra plačiau aptarti. Juk kūrybiškumo rezultatas gali būti įvairus – ir pavykęs, kai kūrybiškumas pasiteisina, ir nepavykęs, nepasiekęs tikslo²⁹. Pasak jos, suprantama, kad šis žodis buvo pasirinktas nenorint vartoti tokių „senamadiškų“ ir atvirai tradicionalistinių terminų kaip „geriausias“, „meniškiausias“ ir pan. Tačiau S. Daugirdaitė mano, kad „kūrybiškumu“ čia mėginama pridengti tradicionalizmą, kuris savaime nėra nei blogas, nei geras, bet kam tada jis šitaip masuojamas ir jo stengiamasi išvengti? Suprantama ir tai, kad specialistų sprendimai kvalifikuotesni už beasmenį „skaitytojų“ balsą. Šią jos nuomonę patvirtina konkretus pavyzdys, kuomet jai neatsakomą klausimą uždavė Paulina Pukytė, kurią ji laiko viena iš svarbiausių šiuolaikinės literatūros rašytojų: „Ar mano knyga nepakankamai kūrybiška, kad nepateko į kūrybiškiausių knygų dvyliktuką?“ Šį klausimą būtų galima priskirti nepatenkinto autoriaus ambicijoms, bet už jo kaip tik ir slypi neįvardyti, neišdiskutuoti „kūrybiškumo“ aspektai. Ir vis dėlto, nepaisant kritiško požiūrio į šiuos dalykus, S. Daugirdaitės nuomone, visas dvyliktukas (ne premija) yra pats reikšmingiausias metų literatūros, kaip proceso, įvertinimas.

Jurgos Ivanauskaitės premija įsteigta 2008 m. ją inicijavus J. Ivanauskaitės kūrybos paveldo centrui ir leidyklai „Tyto alba“, tačiau nuo 2014 m. ją skiria Lietuvos rašytojų sąjunga ir „Tyto alba“. Premijos laureatu gali tapti ne vyresnis kaip 45 metų amžiaus autorius, apdovanojimą gaunantis už geriausią lietuvių literatūros kūrinių, išleistą per dvejus praėjusius kalendorinius metus bei atitinkančią formuluotę „Už laisvą, atvirą ir drąsią kūrybinę raišką“³⁰. Apdovanojimas įteikiamas Vilniaus knygų mugėje. Pastaraisiais metais šios premijos laureatais yra tapę Giedrė Kazlauskaitė už eilėraščių knygą „Meninos“ (2015) ir Aušra Kaziliūnaitė už „Mėnulis yra tabletė“ (2016), Rimantas Kmita už romaną „Pietinia kronikas“ (2017).

Kaip matome, įvairių institucijų inicijuotų literatūrinių premijų nėra daug. Jos labai skirtingos ir jų atgarsiai visuomenėje – taip pat.

RAJONŲ IR MIESTŲ SAVIVALDYBIŲ PREMIJOS

Lietuvoje, mūsų žiniomis, egzistuoja 25 literatūrinės rajonų ir miestų savivaldybių premijos (žr. Priedą). Pati seniausia ir ilgiausiai nepertraukiamai teikiama yra 1966 m. įkurta Žemaitės premija, dabar teikiama Kelmės rajono savivaldybės. Premija įsteigta norint įamžinti savo krašto literatūros klasikės atminimą, teikiama už prozą ar eseistiką kaimo tematika, literatūrą, puoselėjančią nacionalinį savitumą, taip pat už mokslinius veikalus apie žymius kraštiečius³¹. Kas dvejus metus teikiama premiją jau yra gavę 44 Lietuvos rašytojai. 2016 m. premijos laureate tapo A. Ruseckaitė už biografinį romaną „Žemaitės paslaptis“ (Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2015).

Be šios literatūrinės premijos, iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo 1990 m. įvairiuose Lietuvos rajonuose ir miestuose savo kraštiečiams rašytojams pagerbti buvo įsteigtos (ir iki šiol gyvuoja, kai kurios – su tarpais) dar septynios literatūrinės premijos (žr. Priedą): Salomėjos Nėries, Zigmo Gėlės-Gaidamavičiaus, Gabrielės Petkevičaitės-Bitės, Petro Cvirkos, Juozo Paukštelio, Ievos Simonaitytės, Julijono Lindės-Dobilo, Simono Daukanto. Po to steigtos naujos: Pauliaus Širvio – 1995 m. (Zarasų rajono savivaldybė), 1998 m. – Marijos Pečkaskaitės-Šatrijos Raganos, minint 120-uosius rašytojos gimimo metus (Mažeikių rajono savivaldybė) ir kt. Nuo 2003 m. įsteigta dar 13 naujų literatūrinių premijų, teikiamų įvairių miestų ir rajonų savivaldybių: Antano Miškinio (Utenos rajono savivaldybė, 2003), Jono Marcinkevičiaus (Radviliškio rajono savivaldybė, 2003), Jono Aisčio (Kaišiadorių rajono savivaldybė, 2004), Jurgio Kunčino (Alytaus miesto savivaldybė, 2004), Vilniaus mero (2005), Elenos Mezginaitės (Panevėžio miesto savivaldybė, 2006), Juozo Keliuočio (Rokiškio rajono savivaldybė, 2007), Dionizo Poškos (Šilalės rajono savivaldybė, 2009), Antano Baranausko (Anykščių rajono savivaldybė, 2010), Bernardo Brazdžionio (Kauno miesto savivaldybė, 2011–2016 m.; naujai atkurta 2017 m. Pasvalio

26 *LLTI premija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.llti.lt/lt/metu_knygos/>.

27 Interviu su Jūrate Sprindyte. 2016 m. balandžio 23 d. Aut. archyvas.

28 DAUGIRDAITĖ, Solveiga. Kūrybiškumas kaip kriterijus: viena literatūrinė premija. Iš *Šiuolaikinė lietuvių literatūra: muziejinė vertybė ar sezono mada?*: mokslinės konferencijos medžiaga. Kaunas, 2010, p. 8–13.

29 Ten pat, p. 11.

30 *Jurgos Ivanauskaitės premija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.jurga-ivanauskaitė.lt/index.php?option=com_content&view=category&id=14&layout=blog&Itemid=21>.

31 *Žemaitės literatūrinė premija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.rasytojai.lt/archyvas/inner4634.html?id=153&sritis=apdovanojimai&cdaldis=apdovanojimaiLietuvos&archyve=0>>.

rajono savivaldybės), Martyno Vainilaičio (Varėnos rajono savivaldybė, 2012), Jono Avyžiaus (Joniškio rajono savivaldybė, 2012), Eduardo Mieželaičio (Joniškio rajono savivaldybė, 2014).

Iš 60 Lietuvos rajonų ir miestų 25, t. y. beveik pusė, turi įsteigę po literatūrinį apdovanojimą iš savo krašto kilusių rašytojų atminimui įamžinti. Taigi galima teigti, jog esminė paskata rasti šioms premijoms – siekis nepamiršti svarbių Lietuvos rašytojų, skatinti domėjimąsi jų palikimu ir tęsti jų pradėtą kultūrinę šviečiamąją veiklą. Vis dėlto reikėtų pasakyti, kad šios grupės premijos labai nevienareikšmės. Dauguma jų – šalies masto ir reikšmės, bet kai kurios – labai siauro profilio, teikiamos tik „saviškiams“, orientuotos tik į savo rajoną. Tokia, pavyzdžiui, yra Simono Daukanto premija, teikiama „iškiliems [Skuodo] rajono ir iš jo kilusiems žmonėms“³², arba Jono Marcinkevičiaus premija, teikiama „Už geriausią kraštiečio autoriaus arba kito autoriaus Radviliškio krašto tematika išleistą prozos knygą“³³, Šatrijos Raganos – už „aktyvų dalyvavimą [Mažeikių] rajono bendruomenės kultūrinėje veikloje“³⁴. Tokias „rajonines“ literatūrines premijas Rimantas Kmita yra apibūdinęs taip: „Premijų steigėjai išigudrina sukurti tokius nuostatus (autoriaus amžiaus, žanro, temos ir kiti cenzai), kad rasti juos atitinkančią gerą knygą (autorių) tampa neįmanoma misija. Kur dar rašytas arba nerašytas lokalumo reikalavimas (!)“³⁵.

Vertinant premijas piniginiu aspektu, solidžiausios yra dvi – Maironio ir Antano Baranausko literatūrinės premijos (apdovanojimų suma siekia 3 000 Eur). Kai kurių premijų apdovanojimų sumos viešai neskelbiamos, todėl šiam tyrimui buvo neprieinamos.

Turtingiausias literatūrinių premijų yra Panevėžys, jų turi net tris: Panevėžio miesto Lindės-Dobilo, Elenos Mezginaitės ir Panevėžio rajono savivaldybės teikiama Gabrielės Petkevičaitės-Bitės premija. Dvi premijas turi Pakruojo rajonas (Juozo Paukštelio, Eduardo Mieželaičio). Kiti rajonai turi kitokių, nebūtinai rašytojams teikiamų apdovanojimų. Pavyzdžiui, Rokiškio rajonas turi literatūrinę Juozo Keliuočio premiją, teikiamą už darbus, tęsiančius Juozo Keliuočio diegtų kultūrinių vertybių ir tradicijų aktualizavimą bei sklaidą³⁶. Yra tokių premijų, kurios teikiamos už leidinius vaikams arba ne už literatūrinę kūrybą, bet už jos nagrinėjimą, kritiką ir kitą su literatūra sietiną veiklą. Taigi galime teigti, kad Lietuvoje yra itin gausu literatūrinių miestų ir rajonų premijų, jos geografiškai gana tolygiai pasiskirsčiusios po visus Lietuvos regionus.

RAŠYTOJŲ ARTIMŲJŲ ĮSTEIGTOS IR (AR) FINANSUOJAMOS PREMIJOS

Ilgiausiai veikianti yra Antano Vaičiulaičio premija, įsteigta 1994 m. Ją įkūrė Vilniaus pedagoginio universiteto (dabar Lietuvos edukologijos universiteto) Lituanistikos fakulteto Lietuvių literatūros katedra ir Lietuvos rašytojų sąjungos mėnraštis „Metai“, taip siekdami skatinti šiuolaikinę lietuvių novelistiką. Literatūrologas, prozininkas Vytautas Martinkus šią premiją yra pavadinęs „lietuviškosios novelės Nobeliu“³⁷. Premijos sumanytojai – lietuvių literatūros tyrinėtojas Albertas Zalatorius ir rašytojo žmona Joana Vaičiulaitienė. Po jos mirties premiją remia trys Vaičiulaičių dukterys: Aldona De Bold, Danutė Nurse, Joana Buivys, tad šis apdovanojimas – dvejopas: steigėjas yra institucija, tačiau ją finansuoja ir kaip mecenatės veikia A. Vaičiulaičio dukros. Premija skiriama kas dveji metai už geriausią novelę, publikuotą Lietuvos rašytojų sąjungos mėnraštyje „Metai“, o iškilmės tradiciškai vyksta Rašytojų sąjungoje.

Siekdama įamžinti žymaus lietuvių prozininko, Valstybės premijos laureato (1936) Liudo Dovydeno (1906–2000) atminimą, LRS 2007 m. įsteigė kasmetę Liudo Dovydeno premiją už lietuvišką romaną, išleistą per praėjusius kalendorinius metus. Šio apdovanojimo iniciatorius buvo rašytojo sūnus, fotomenininkas Jonas Dovydenas, gyvenantis JAV. Savo idėją jis aptarė su LRS atstovais – tuometiniu pirmininku Jonu Liniausku ir Valentinu Sventicku, o derinant šiuos klausimus tarpininkavo fotomenininkas Antanas Sutkus. 2007 m. gegužės 22 d. tuometei LRS valdybai pateiktas Premijos nuostatų projektas. Viską

32 S. *Daukanto premija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.skouds.lt/lt/s-daukanto-premija>>.

33 *Jono Marcinkevičiaus premija – tituluotam kraštiečiui* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.skrastas.lt/?data=2016-07-09&rub=1144745056&cid=1467990767>>.

34 *Rašytojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos premija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.mke.lt/Ra%C5%A1ytojos_Marijos_Pe%C4%8Dkauskait%C4%97s-%C5%A0atrijos_Raganos_premija>.

35 KMITA, Rimantas. Rudens viščiukų skaičiavimas ir selekcija: literatūrinės premijos. *Bernardinai.lt*, 2011, lapkr. 2 [žiūrėta 2017 m.

liepos 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-11-02-rimantas-kmita-rudens-visciuku-skaiciavimas-ir-selekcija-literaturnes-premijos/71456>>.

36 *Literatūrinė Juozo Keliuočio premija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. balandžio 16 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.rokiskis.rvb.lt/lt/naujienų-arch/1004-literatūrinė-juozo-kleiuočio-premija>>.

37 Bus įteikta 11-oji A. Vaičiulaičio premija už geriausią novelę. *Kauno diena* [interaktyvus]. 2016 [žiūrėta 2017 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://m.kauno.diena.lt/naujienos/laisvalaikis-ir-kultura/kultura/bus-iteikta-11-oji-literatūrinė-vaiciulaičio-premija-uz-geriausia-novele-754546>>.

suderinus su rašytojo sūnumi, nuostatai buvo patvirtinti 2007 m. birželio 21 d. posėdyje. Taip įkurta nauja premija, turinti savo mecenatą.

Kaip teigia R. Bagdonavičienė, į premijos vertinimo komisiją išrenkami trys delegatai, iš kurių vienas visada būna Antanas Sutkus, o kitus du narius deleguoja Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas. Visų pretendentų kūriniai visada išsiunčiami ir pačiam Jonui Dovydeniui. Šios komisijos darbas yra apmokamas (Jonas Dovydenas tam kasmet skiria 500 Eur)³⁸. L. Dovydeno premijos kandidatus gali siūlyti leidyklos, bibliotekos, menininkų asociacijos bei patys kūrėjai ir komisija, o siūlymų skaičius nėra ribojamas. Pasak R. Bagdonavičienės, „nors ir paskelbiamas konkursas (skelbimai būna spausdinami LRS savaitraščiuose „Literatūra ir menas“, „Nemunas“, internetinėje svetainėje www.rašytojai.lt, leidyklas tenka papildomai raginti.“³⁹ Paprastai kandidatų būna apie tris–penkis.

Apdovanojimas (iš šios grupės Lietuvos literatūrinių premijų) finansškai solidžiausias – siekia 5 000 eurų, jį kasmet skiria ir visą premijos veiklą finansuoja rašytojo sūnus J. Dovydenas. Premija įteikiama Rokiškyje arba Rokiškio rajone (Trumpiškyje, Čėdasuose – rašytojo gimtinėje). Įteikimo laikas derinamas su rašytojo sūnumi J. Dovydenu, kad jis galėtų atvykti į iškilmes. Nuo 2007 m. jis kiekvienais metais dalyvauja premijos įteikimo šventėje. Ją organizuoja Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio viešoji biblioteka⁴⁰. Premijos laimėtojais jau tapę devyni rašytojai: pirmasis buvo Romualdas Granauskas (2008), 2011 m. – Valdas Papievis, 2013 m. – Donaldas Kajokas, 2015 m. – Kristina Sabaliauskaitė, 2016 m. – Birutė Jonuškaitė, apdovanota už romaną „Maranta“ (Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2015).

Kazimiero Barėno premija pirmajam laureatui įteikta 2008 m. Ją įkūrė Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka, įamžindama lietuvių išeivijos rašytojo, vertėjo, žurnalisto Kazimiero Barėno (1907–2006) atminimą. Lėšas premijai paskyrė lietuvių išeivijos veikėjai Didžiojoje Britanijoje Marija ir Kazimieras Barėnai (ir pats rašytojas, ir jo žmona yra gimę Panevėžyje). Premija skiriama kasmet už per pastaruosius dvejus kalendorinius metus išleistą geriausią jauno autoriaus (iki 35 metų amžiaus imtinai) prozos knygą⁴¹, ji jau įteikta 7 kartus. Pirmoji 2008-ųjų metų laureatė buvo prozininkė Laura Sintija-Černiauskaitė, o 2016 m. premijos laimėtoja tapo Kazimiera Kazijevaitė-Astratovienė už knygą „Septynios kartos“ (Gelmės leidykla, 2016). Apdovanojimo dydis siekia 20 MGL (apie 793 Eur).

Originali yra Jurgio Buitkaus premija. Jos steigėja ir idėjos autorė – rašytojo žmona rašytoja Ineza Juzefa Janonė. Premiją norėdama skatinti iki šiol deramai neįvertintus rašytojus ji įsteigė 2011 m. ir ja siekia ne tik atkreipti visuo-

menės dėmesį į dažnai valdiškų institucijų įvertinimo nesulaukiančius kūrėjus, bet ir remti juos materialiai, todėl kasmet savo vyro vardo premijos laureatams skiria ir pinigines premijas⁴². Kiek pinigine išraiška premija solidi, pasakyti sunku, nes viešai suma neskelbiama. Apdovanojimas teikiamas už brandžią prozą ar poezijos knygą, išleistą per pastaruosius metus, o pačius autorius ir laureatą renka LRS sudaryta literatūrologų komisija. Premijos laureatais yra tapę Dolorosa Kazragytė, Ona Jautakė, Bronius Ribokas, Vladas Baltuškevičius, Alfredas Guščius, Aleksandras Šidlauskas.

Išnagrinėjus visas Lietuvoje šiuo metu veikiančias premijas matyti, kad iš viso yra 36 literatūrinės premijos (nacionalinė, valstybinė (Vyriausybės), penkios įvairių institucijų; 25 miestų ir rajonų savivaldybių premijos bei keturios premijos, kurias įsteigė ir (ar) remia rašytojų artimieji). 2004 m. leidybos profesorė C. Squires Europoje suskaičiavo apie 600 egzistuojančių literatūros premijų⁴³. Europoje yra 51 šalis, skaičiuojant ir tas, kurios jai priklauso istoriškai arba į ją pakliūna maža šalies dalis, tad jei vestume premijų vidurkį, priskirtiną kiekvienai šaliai, jis galėtų būti toks: maždaug kiekvienoje šalyje galėtų egzistuoti po 12 literatūrinių premijų. Lietuva šia prasme kelis kartus lenkia kitas Europos šalis. Žinoma, dauguma Lietuvos rajonų ir miestų savivaldybių premijų yra labai mažos ir, Europos mastu vertinant, kažin ar pakliūtų į C. Squires premijų statistiką, vis dėlto turime sutikti, kad Lietuva gausi literatūrinių premijų, tik ar geba jas sėkmingai panaudoti?

LITERATŪRINĖS PREMIJOS LIETUVOS LEIDYKLŲ RINKODAROJE

Premijos, konkursai ar kiti įvairūs kultūros, meno bei kūrybos apdovanojimai yra sudėtingas reiškinys, reikalaujantis specifinės prieigos, leidžiančios nagrinėti šiuos stipriai šalių kultūrą veikiančius procesus. C. Squires, remdamasi Thomo Adamso ir Nicholo Barkerio sukurtomis penkiomis knygos

38 Interviu su Lietuvos rašytojų sąjungos valdybos referente Rasa Bagdonavičiene. 2016 m. rugpjūčio 16 d. Aut. archyvas.

39 Ten pat.

40 Ten pat.

41 *Kazimiero Barėno literatūrinė premija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.rasytojai.lt/lt/naujienos/84-veikla/apdovanojimai/1413-kazimiero-bareno-literaturine-premija>>.

42 *Šiomet Jurgio Buitkaus literatūros premija įteikta Broniui Ribokui* [interaktyvus.]. 2013 [žiūrėta 2017 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-04-19-siomet-jurgio-buitkaus-literaturos-premija-iteikta-broniui-ribokui/99491>>.

43 SQUIRES, Claire. A common ground? Book prize culture in Europe. *The public*, 2004, vol. 11, iss. 4, p. 38.

gyvavimo ciklo fazėmis (leidyba, gamyba, distribucija, recepcija ir išlikimas), įvardija keturis literatūrinių premijų funkcionavimo knygos gyvavimo cikle vaidmenis (angl. *role*)⁴⁴. Pirmasis – tai literatūros kūrinio kokybės atpažinimo ir įvertinimo vaidmuo, sietinas su recepcijos faze. Vertinimas, anot C. Squires, yra premijos esmė, kai didinant knygos kultūrinį kapitalą informuojami būsimi potencialūs skaitytojai ir kartu ugdomas jų skonis. Antrasis vaidmuo įvardijamas kaip premijų galia formuoti ir skatinti kūrinių žinomumą, buvimas įrankiu reklamai ir tam tikras ženklas, kodėl viena knyga yra platinama daug plačiau ir efektyviau nei kita (tai sietina su distribucijos faze). Trečiasis literatūrinių premijų vaidmuo, C. Squires labiau vertinamas kaip prielaida, reikalaujanti platesnių nagrinėjimų, yra knygų laureačių išlikimo prailginimas. Turima omenyje, kad labai tikėtina, jog apdovanotoji literatūra geba ilgiau išsilaikyti rinkoje ir būti aktyvi skaitymo proceso dalyvė (ilgesnis pardavimo laikas, dažnesnis skaitomumas bibliotekose, taip pat galimybė laimėjusioms knygoms atsidurti mokyklų bei universitetų privalomuosiuose literatūros sąrašuose). Šis ketvirtasis premijų vaidmuo, anot C. Squires, artimas visoms knygos gyvavimo ciklo fazėms, bet glaudžiausiai sietinas su leidybos industrija – visos literatūros rinkos sužadiniu. Literatūrinės premijos gali būti naudojamos kaip priemonė, skatinanti visos leidybos pramonės vystymąsi, ypač tose šalyse, kurių ekonomika silpnesnė, arba jose mažiau išugdyta skaitymo kultūra⁴⁵.

Taigi matome, jog iš visų keturių literatūrinių premijų vaidmenų ypač reikšmingas antrasis – gebėjimas literatūrinį laimėjimą paversti žiniasklaidos įvykiu, sukuriančiu ilgalaikį atgarsį ir didinančiu susidomėjimą literatūra. Akivaizdu ir tai, kad literatūrinės premijos turi gilų ir ilgalaikį poveikį leidybos industrijai, tačiau kyla klausimas, kiek tai realizuojama ir pritaikoma praktiškai? Tyrimo metu atlikti interviu padės atsakyti į šį klausimą ir suvokti, koks yra Lietuvos leidėjų požiūris į literatūrines premijas.

Tyrimui pasirinktos daugiausiai knygų laureačių išleidusios leidyklos: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla (toliau – LRS leidykla), „Apostrofa“ ir „Kitos knygos“. Leidyklos „Vaga“ (jos leidžiamos knygos ne kartą buvo Maironio premijos laureatės, penkis kartus yra tapusios LRS premijos laimėtojomis) atstovai tyrime aktyviau dalyvauti nesutiko. Taip pat kalbėtasi ir su kitų leidyklų vadovais.

Interviu domėtasi, ką leidyklų vadovams reiškia literatūrinė premija, kaip jie apibrėžtų jos sąvoką ir ar jiems artima idėja, jog premijos yra tarsi atskira kultūros institucija, tam tikras mainų procesas. Tiksliausiai į šį klausimą atsakė leidyklos „Tyto alba“ vadovė Lolita Varanavičienė, teigdama, kad literatūrinė premija leidyklai yra jos darbo įvertinimas. Anot L. Varanavičienės, „[k]nygos išleidimas – visada kolektyvinės pastangos: autoriaus, redaktorių, reklamos spe-

cialistų. Kai jis pastebimas ir pelno apdovanojimą – visų šventė.⁴⁴ Ji taip pat pabrėžia, kad literatūros vertinimai – labai subjektyvus dalykas ir dažnai pačiai leidyklai atrodo, kad kita knyga buvo svarbesnė ar vertingesnė laimėti. Giedrė Šorienė, LRS leidyklos direktorė, atsakė, jog leidyba – tai verslas ir žiūrint iš šios pozicijos literatūrinės premijos yra reklamos kanalas, kūrinio ir jo autoriaus viešinimas⁴⁷. L. Varanavičienė sutinka, jog premijos yra „galingas instrumentas“, ypač kalbant apie prestižines (nebūtinai finansine prasme). „Almos litteros“ direktorė Danguolė Viliūnienė premiją apibrėžė kaip įvertinimą ir žinią, o tai, jog autorių įvertino ir pastebėjo, veikia kaip tam tikra paskata kurti toliau⁴⁸. Šiuo teiginiu D. Viliūnienė patvirtina C. Squires išskirtą pirmąjį premijų atliekamą vaidmenį – literatūros receptiją. Kalbant apie premijų reikšmę leidyklai, vadovė ją įvardija dvejopai: jei leidykla išleido laimėjusį kūrinių – malonu, kad jos autorius įvertintas, o jei laimėtojas yra ne jos autorius – tai tampa rodikliu, signalizuojančiu, jog galbūt ši autorių verta pakalbinti. Taip pat ji užsimena ir apie šių apdovanojimų naudą skaitytojams – literatūrinės premijos jiems padeda lengviau atsirinkti, ką skaityti, nes kasmetis milžiniškas knygų srautas ši procesą sunkina. Išreiškdamą šią mintį, D. Viliūnienė paliečia gana opią mūsų šalies literatūros pasaulio problemą – kritikos ir literatūrinių apžvalgų stygių, juolab kad ne visi skaitytojai seka tą kritiką. Šiuo aspektu premijos tarsi kompensuoja arba bent bando kompensuoti šį trūkumą – jos veikia kaip literatūrinių žinių sklaida. Taip pagrindžiamas antrasis C. Squires iškeltas premijų vaidmuo, siejamas su distribucija. Leidyklos „Kitos knygos“ direktorius Gediminas Baranauskas premijas taip pat įvardija kaip reklamos įrankį – literatūros propagandą⁴⁹.

Klausiant leidėjų nuomonės apie dabartinę Lietuvos premijų situaciją, sužinota, jog visos leidyklos premijų gausą vertina teigiamai. D. Viliūnienė („Alma litera“) mano, kad kiekviena žinia apie knygą yra reikalinga. Jai pritaria ir L. Varanavičienė, sakydama, jog čia veikia principas „kuo daugiau, tuo geriau“, o premijų teikimas yra tarsi ritualas. Regioninės premijos, pasak jos, ypač suaktyvina literatūros gyvenimą: „Nereikia manyti, kad tik Vilniuje norima proceso. Gal net priešingai: Vilnius visko persisotinęs.“⁵⁰ Tą pačią mintį išsakė ir D. Viliūnienė,

44 SQUIRES, Claire. A common ground?, p. 42.

45 Ten pat, p. 43.

46 Interviu su leidyklos „Tyto alba“ direktore Lolita Varanavičiene. 2017 m. balandžio 13 d. Aut. archyvas.

47 Interviu su Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos direktore Giedre Šorienė. 2017 m. balandžio 12 d. Aut. archyvas.

48 Interviu su leidyklos „Alma littera“ vadove

Danguole Viliūniene. 2017 m. balandžio 19 d. Aut. archyvas.

49 Interviu su leidyklos „Kitos knygos“ direktoriumi Gediminu Baranausku. 2017 m. balandžio 12 d. Aut. archyvas.

50 Interviu su leidyklos „Tyto alba“ direktore Lolita Varanavičiene. 2017 m. balandžio 13 d. Aut. archyvas.

teigdamą, kad Vilnius ir Kaunas – išlepinti miestai, kuriuose apstu renginių ir judėjimo, o rajonuose – atvirksčiai – jiems to trūksta, tad premijos skatina susitikimus, aptarimus, kultūrinį gyvenimą ir „kuo daugiau žmonių kalba, tuo geriau“. Šios abiejų vadovių mintys, palyginus su LRS leidyklos direktorės G. Šorienės nuomone, skamba kiek idealistiškai: G. Šorienės manymu, premijų gal ir nėra per daug, yra tokių, kurios teikiamos kas dveji treji metai ar rečiau ir faktas, kad rajonas skiria dėmesį literatūrai bei kultūrai apskritai – puiku, tai informacijos sklaida, bet yra ir kita viso to pusė – šios premijos per mažai žinomos, tad ir jų vertė lieka abejotina.

Kalbant apie reikšmingesnes premijas ir prestižiškiausias Nacionalinę kultūros ir meno premiją, leidėjų pasisakymai gana panašūs. L. Varanavičienės („Tyto alba“) požiūriu „<...> visi geidžia Nacionalinės, bet prestižo prasme yra ne mažiau svarių ir gerbiamų apdovanojimų.“⁵¹ D. Viliūnienė („Alma litera“), kalbėdama apie Nacionalinę premiją, pamini ir kitą svarbų jos aspektą – materialinę rašytojo paramą. Vieša paslaptis ta, kad, anot direktorės, itin nedaug Lietuvos autorių gyvena iš savo honoraro, bet nereikia manyti, jog šia situacija esame išskirtiniai viso pasaulio kontekste, tad kiekvienas euras autoriui yra labai svarbus⁵², taip pat svarbus ir pripažinimas. Ši premija – didžiulis įvertinimas tiek visos kūrybos pripažinimo prasme, tiek materialine ir nevertinti tokio apdovanojimo teigiamai neįmanoma. G. Šorienė (LRS) taip pat laikosi pozicijos, kad tokios premijos egzistavimas yra pagirtinas dalykas, bet kalba ir apie kitą, jau leidybai artimą aspektą: jos manymu, kūrinio reklamai premija įtakos nelabai turi, nebent tai būtų „šviežias kūrinys“.

Vienas svarbiausių tyrimo klausimų buvo apie tai, ar leidyklos geba pritraukti sėkmingus rašytojus, o gal rašytojai patys pasirenka sėkmingus leidėjus. Pasak D. Viliūnienės („Alma litera“), gali būti įvairiai, bet neabejotina, kad leidėjas visą laiką ieško rašytojo, kurio kūryba būtų įdomi ir kurią būtų galima parduoti. Ypatingai „kovą“ dėl autorių išskiria L. Varanavičienė („Tyto alba“), tvirtindama, kad „šiandien rašytojai geidžiami, dėl jų varžomasi. Šiandien dažniau leidyklą renkasi autorius.“⁵³ Leidyklų, kurios neabejingos nacionalinei literatūrai, yra daug, o gerų autorių, deja, reta. Tačiau premijų gausa leidyklos portfelyje, pasak vadovės, neabejotinai didina jos pačios prestižą ir gali lemti autoriaus pasirinkimą: autorius gali būti tikras, kad leidykla pasirūpins reklama, teikimais, dokumentais, raštais ir t. t. – viskuo, ko reikalauja galimybė tapti laimėtoju. G. Šorienės (LRS) manymu, rašytojo atėjimas pas leidėją sąlyginis (tą teigė ir „Alma littera“ direktorė), dabar kiekvienas leidėjas nori turėti gerą rašytoją. Tačiau LRS leidyklos atveju „tie rašytojai gal arčiau mūsų“, taip pat veikia tai, kad leidykla tiesiog skiria daugiau dėmesio literatūrinei vertei, patiems tekstams.

Leidėjų klausta, ar premijuotų autorių laimėjimai gali būti priskirtini jų knygas išleidusioms leidykloms ir jeigu taip, kas tai lemia – pats kūrinys ar jo leidyba. G. Šorienė (LRS) įsitikinusi, kad Lietuvoje svarbiausia figūra yra autorius ir jo darbas, juk gali pasitaikyti ir taip, kad tas pats autorius parašo ir silpnesnių kūrinių ir leidyba su visais tarpininkavimo procesais gali to „nepramušti“. Panašiai kalba ir „Alma littera“ vadovė, ypač išryškindama Nacionalinę premiją – kalbant apie ją ir kitas rimtas premijas iš tiesų autoriaus nuopelnas yra labai didelis. Jei svarstytume apie mažesnes premijas ir ne tokius žinomus rašytojus, galimas atvejis, kad prie visko labai prisidėta ir padirbėta redaktorių ir tai jau tampa didžiulių pačios leidyklos indėliu. Kalbant apie didžiąsias premijas, visa garbė atiduodama rašytojui. Gediminas Baranauskas („Kitos knygos“) pritaria, kad „pagrindinis žmogus – visgi autorius“, o leidykla prie sėkmės tik prisiliečia. L. Varanavičienė tarytum apibendrina visų leidėjų nuomonę. Jos manymu, kūrinys – svarbiausia, o jeigu net apdovanotas kūrinys nebūtinai taps labai perkamas, svarbiausia yra „iš lūpų į lūpas“ nešama žinia, kurią skaitytojai perteikia vieni kitiems. Taigi leidyklų pozicijos sutampa su C. Squires išskirtu antruoju premijų vaidmeniu – minėta platinimo (distribucijos) dalimi: kalbėjimas yra esminis knygų gyvavimo atributas.

Išsiaiškinus leidyklų vadovų požiūrį į literatūrinės premijas ir Lietuvos literatūrinių premijų vertinimą, buvo siekiama sužinoti, ar leidyklos išnaudoja premijas savo rinkodaroje. LRS leidykla savo laimėjimų bagaže turi šias premijas: 1) LLTI premija laimėta 6 kartus (2008 m. Arno Ališausko „Rentgeno nuotraukų albumas“, 2010 m. – Marcelijaus Martinaičio „Mes gyvenome“, 2011 m. – Valdo Papievio „Eiti“, 2012 m. – Donaldo Kajoko „Kurčiam asiliukui“, 2014 m. – Romualdo Granausko „Šventųjų gyvenimai“ ir 2016 m. – Giedrės Kazlauskaitės „Singerstram“); 2) LRS premija gauta 15 kartų (1994–1997 m., 2000–2003 m., 2007–2008 m., 2010–2011 m., 2013–2014 m. ir 2016 m. laureate išrinkta ta pati Giedrės Kazlauskaitės knyga „Singerstram“). Atsižvelgus į tai, jog LLTI premija teikta 15 kartų, LRS leidyklos laimėjimo skaičius – didžiulis, tas pats pasakyti na ir apie LRS premijos rezultatus: iš 26 kartus teikto apdovanojimo, jis gautas 15 kartų. Matant tokius faktus, G. Šorienės domėtasi, ar teko pastebėti didėjančią susidomėjimą apdovanotomis knygomis, knygų perkamumą bei kartoti tiražą. Vadovė patvirtino, kad kartoti tiražą teko ne kartą ir tuo įsitikinta pasidomėjus premijuotų knygų laidomis: Marcelijaus Martinaičio „Mes gyvenome“

51 Ten pat.

52 Interviu su leidyklos „Alma littera“ vadove Danguole Viliūniene. 2017 m. balandžio 19 d. Aut. archyvas.

53 Interviu su leidyklos „Tyto alba“ direktore Lolita Varanavičiene. 2017 m. balandžio 13 d. Aut. archyvas.

leista tris kartus (2009, 2010, 2014), taip pat leidyklos internetiniame puslapyje prie knygos aprašymo galima rasti pastraipą, vardijančią, kokius apdovanojimus ši knyga gavusi (minėtoji LLTI, Žemaitės (2010), Juozo Paukštelio (2011) bei „Metų knygos“ konkurso (2010); R. Granausko „Šventųjų gyvenimai“ leisti du kartus (2013, 2014). Kitų LLTI laimėtų knygų tiražai išparduoti. LRS premijos 2013 m. laureatė Alvydo Šlepiko knyga „Mano vardas – Marytė“ leista net keturis kartus (2012, 2013, 2014, 2016). Išskirtini direktorės žodžiai, kad premijos turi įtakos pirkimui (tiražų kartojimas tai įrodo), tačiau priklauso nuo to, kokia premija laimėta. Taip pat itin svarbus veiksnys, jeigu knyga yra laimėjusi ne vieną, o keletą apdovanojimų, nes viena premija veikia ne taip ryškiai, kaip norėtųsi. Kai kūrinys gauna daugiau premijų, viešinimo procesas paprastesnis, atrodo, kad jis vyksta pats savaime – daugiau minima, kalbama, sukeliamas skaitytojų smalsumas. Tačiau G. Šorienė pabrėžia, kad daugiausia reikšmės turi knygų kandidačių sąrašai (penketukai, dvyliktukai ir pan.) ir konkurso „Metų knyga“ rinkimai. Taip yra todėl, kad visas rinkimų procesas vyksta ilgą laiką, kone tris mėnesius autoriai ir jų kūriniai nagrinėjami svarbiausiame Lietuvos eteryje LRT, kitose žiniasklaidos priemonėse. Toks dėmesys ir skaitytojų įtraukimas lemia ir didėjančių bibliotekų knygų įsigijimą.

G. Šorienė pritaria ir „Kitos knygos“ vadovas G. Baranauskas, teigdamas, kad „Metų knygos“ konkursas yra didžiausia reklama (televizijos dėmesys, diskusijos, kalbos), tad ir rezultatas atitinkamas. Visa tai rodo, kad šio konkurso atveju premijų distribucijos vaidmenimi plačiai naudojama, tačiau, paradoksalu, potencialiai neišnaudojama svaresnių premijų atveju. Tam pritaria ir G. Šorienė, sakydama, kad kai kurios premijos yra niekam nežinomos, per mažai dėmesio skiriama jų propagavimui. Premija tampa žinoma ir paveiki tada, kai apie ją šnekama. Po to veikia gerų rašytojų laimėjimai ir jų skleidžiama žinia, biografijoje atsiranda rodiklis ir patys rašytojai prisideda prie premijos propagavimo. Paklausus, ar laimėtas premijas leidykla panaudoja savo rinkodaroje ir kaip tai daro, LRS leidyklos vadovė atsakė, jog stengiamasi tai daryti, tačiau ne visada tai pavyksta ir ne viskas būna panaudojama. Ji teigia, kad „Facebook visada skelbiame ir sveikiname autorius, kartais apie tai parašome ir leidžiant kitą knygą, knygos apatiniame viršelyje minime, kokiomis premijomis knyga apdovanota.⁵⁴“ Pažvelgus į LRS leidyklos puslapį Facebook socialiniame tinkle, galima patvirtinti vadovės teigiamus paminėjimo ir sveikinimo atvejus.

Vis dėlto LRS leidyklos atveju ryškiausiai galima nagrinėti Nacionalinės kultūros ir meno premijos panaudojimą. Leidykla leido specialią premijos laureatų seriją „Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatai“. 2001 m. pasirodė pirmoji knyga, dabar jų – jau 17. Paskutinė serijos knyga Rolando Rastausko eilė-

raščių rinktinė „Vienišos vėliavos“ išleista 2014 m., todėl G. Šorienės teirautasi, kodėl ši serija nebesapildo naujais leidiniais ir ar serija pasiteisino. Direktorė paaiškino, jog prie serijos dizaino visus metus dirbo vienas dailininkas – Romas Orantas. 2012 m. jam mirus leidykla sudvejojo, ar etiška toliau tęsti šią seriją, nes kardinaliai ją keisti buvo nepriimtina, todėl jos leidyba sustojusi. Vis dėlto šis atsakymas neįtikina: serijos apipavidalinimas nereikalauja atskiro autorinio sprendimo, atvirkščiai – vieną kartą sukurtas serijos dizainas gali būti naudojamas ilgą laiką. Vertindama serijos pasisekimą, vadovė teigia, kad serija buvo sėkminga – išleisti geriausi laureatų kūriniai.

Leidykla „Alma littera“ nėra laimėjusi nė vienos straipsnyje analizuotos premijos, bet, pasak leidyklos direktorės D. Viliūnienės, nepaminėti autoriaus pasiekimo nacionalinės premijos gavimo atveju būtų tiesiog neprotinga. Vis dėlto ji pabrėžia, kad šios premijos laureatų tiražai nėra dideli, nes tai knygos, skirtos ne masiniam skaitytojui, ir leidėjas visuomet paskaičiuoja, ar jam verta leisti konkretaus rašytojo kūrybą: „Rašytojas gali būti išliaupsintas ir išgirtas, apipintas įvairiausiomis vertėmis, bet jeigu skaitytojui nereikia to rašytojo kūrybos – tai daryk, ką nori...“⁵⁴ Toks požiūris paaiškina, kodėl didžiausia Lietuvos leidykla gali pasigirti tik „Metų knygos“ laimėjimu (2013 m. jį gavo Andrius Tapinas už „Vilko valandą“) – komercinė nauda yra aukščiau literatūrinės kokybės. Žinoma, reikia atsižvelgti į tai, kad „Alma littera“ yra išleidusi tokių rašytojų kaip Sigitas Parulskis ar 2016 m. Nacionalinės premijos laureato Valdo Papiėvio knygų, o apskritai ši leidykla daugiau orientuojasi į užsienio grožinės literatūros leidybą.

Leidykla „Apostrofa“ LLTI premiją yra laimėjusi keturis kartus (2004, 2005, 2015, 2016), taip pat kartą laimėta Maironio premija (2014 m. Kęstučio Navako „100 du“). Direktorės Giedrės Kadžiulytės nuomone, LLTI premija tiesioginės reikšmės pardavimui neturi, kokią, tarkim, turi „kur kas populiareesnė „Metų knygos“ akcija“. Vadovė galėjo palyginti šiuos apdovanojimus, nes 2015 m. leidyklos išleista Dalios Staponkutės knyga „Iš dviejų renkuosi trečią“, laimėjusi LLTI premiją, tapo 2016 metų knyga suaugusiųjų kategorijoje. Palyginus prieita prie išvados, kad pardavimui reikšmės beveik nėra arba ji labai menka. Ypač išskirtina poezijos situacija. G. Kadžiulytė teigia, kad 2016 m. apdovanos Alfonso Andriuškevičiaus knygos „Beveik visi eilėraščiai“ pardavimas visai nepadidėjo, nebent dėl nominacijos Vilniaus knygų mugėje viešinti autoriui egzempliorių nupirktą kiek daugiau. Kalbėdama apie praktinę premijų naudą,

54 Interviu su Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos direktore Giedre Šoriene. 2017 m. balandžio 12 d. Aut. archyvas.

55 Interviu su leidyklos „Alma littera“ vadove Danguole Viliūniene. 2017 m. balandžio 19 d. Aut. archyvas.

leidyklos vadovė pažymi, kad bent jau LLTI premijos sąrašai turi reikšmės tokiems sprendimams kaip mokyklų literatūros programų papildymas (taip nutiko su M. Ivaškevičiaus „Madagaskaru“, o kai jau jis buvo įtrauktas į mokyklų programą, tai labai ryškiai padidino pardavimą). Ji abejoja, ar bibliotekoms ši premija svarbi, kadangi „Metų knygas“ jos užsisako vos paskelbus penketukus, tai iškart pasijaučia nepaisant, kad užsakomų egzempliorių skaičius kasmet mažėja, o po LLTI premijos to visai neįstai. Kyla klausimas, kodėl taip yra? G. Kadžiulytė spėja, kad gal tai lemia trumpas laikas nuo dvyliktuko iki laureato paskelbimo – populiarinti knygas kandidates tiesiog pritrūksta laiko.

Kaip to pavyzdį galime įvertinti 2017 m. žiniasklaidos dėmesį LLTI premijai: vasario 7 dieną portale *15min.lt* pasirodė interviu apie premiją su literatūrologe Dalia Satkauskyte; vasario 10 dieną vos keliuose portaluose (*bernardinai.lt*, *lrytas.lt*) pasirodė straipsniai, skelbiantys, kad jau išrinktas kūrybiškiausias dvyliktukas; Knygų mugėje paskelbus premijos laureatą, žinia nuskambo tik keturiuose internetiniuose portaluose ir svetainėse (*15min*, *lrt.lt*, *alkas.lt*, *kamane.lt*). Palyginę tokį menką viešinimo ir diskusijų lygį su „Metų knygos“ konkurso mastu, suprasime, kodėl premija mažai žinoma. Tačiau LLTI siekis labiau viešinti premiją pagirtinas – 2017 m. komunikacija tinkle *Facebook* buvo daug atviresnė (skelbtos dvyliktuko rinkimo posėdžio nuotraukos, komentarai, konkursas aptartas LRT „Klasikos“ laidoje), taigi pastangos garsinti premiją auga.

Pokalbių, diskusijų ir aptarimų trūkumas būdingas visoms straipsnyje tirtoms premijoms. Tokią mintį išreiškė ir D. Viliūnienė („Alma litera“), kai paklausta, ar jos manymu, Lietuvos premijų rengėjai siekia kurstyti knygų tendencijų konkurenciją bei taip skatinti ryškesnę pačių premijų figūrą žiniasklaidoje, kaip tai intensyviai daro, tarkim, Bukerio premijos organizatoriai, teigė, jog Lietuvoje to tikrai trūksta. Apskritai diskusijų, kas ir ko vertas, nėra, nebent jau po įteikimo pasigirsta vienas kitas „burbtelėjimas“. Net ir po Nacionalinės premijos laureato paskelbimo nebūna autoriaus kūrybos nagrinėjimų, debatų, kodėl ir kuo tas kūrėjas išskirtinis. „Toks drungnas reikalas“, – reziumuoja D. Viliūnienė.

„Apostrofa“ yra vienintelė leidykla, kuri savo premijuotai knygai yra panaudojusi premijos laimėjimą skelbiančią juostą. Paklausta, ar naudoja premijas knygų rinkodarai, direktorė G. Kadžiulytė teigė, jog stengiasi tai daryti *Facebook* asmeninėje ir leidyklos paskyroje, o jei jau ryžosi daryti juosteles, tai tiki, kad tai patrauks skaitytojus, nes anksčiau to nedarydavo arba tik užklijuodavo Knygų mugėje. Šiuo atveju verta paminėti poeto Mariaus Buroko žodžius, pasakytus vertinant mažų leidyklų leidžiamą literatūrą: „Žinoma, vertėtų atkreipti dėmesį į mažas leidyklas, su tikra meile leidžiančias lietuvių ir už-

sienio autorių knygas – pavyzdžiui, „Apostrofa“ arba „Aukso žuvys“ – šių leidyklų pavadinimai jau yra kokybės ženklas. Mažos nepriklausomos leidyklos dažnai daug noriau leidžiasi į avantiūras, yra drąsesnės ir originalesnės už didžiąsias.⁵⁶ Leidimasi į avantiūras galima sieti ir su bandymu naudoti premijos laimėjimą skelbiančią juostą – nė viena kita leidykla dabar Lietuvoje to nedaro ir, atrodo, neketina daryti.

Kitoks mažos leidyklos „Kitos knygos“ vadovo Gedimino Baranausko požiūris į premijas. Šios leidyklos багаže dvi premijos (LLTI premija už 2013 m. Gyčio Norvilo eilėraščių knygą „Išlydžių zonos“ ir Maironio premija, laimėta du kartus: 2007 ir 2014 m.). Nepaisant šių pasiekimų, leidykla deklaruoja, jog visiškai neatsižvelgia į jokiais Lietuvos literatūrinės premijas – jiems tai neaktualu ir net neįdomu. Žinoma, reikia turėti galvoje, kad leidykla lietuvių autorių išleidžia labai mažai, vos vieną kitą per metus, orientuojasi į verstinę literatūrą, daugiausia net ne į grožinę. Panaši ir leidyklos „Vaga“ pozicija: „Premijas vertiname teigiamai ir manome, kad jos yra labai reikalingos, motyvuoja ir autorių, ir leidyklą. Ir, žinoma, kai knyga ar autorius pelno kokį nors apdovanojimą, visada savo komunikacijoje tai minime. Tiesa, dauguma Jūsų minėtų premijų mums šiuo metu ne itin aktualios, nes lietuvių autorių darbų išleidžiame vos vieną kitą.“⁵⁷

Išskirtinių premijų poveikį įvardija L. Varanavičienė („Tyto alba“), sakydama, jog pasitaiko, kai žmonės ieško apdovanotos knygos net nežinodami jos pavadinimo ar autoriaus – tai įrodo premijų reikšmingumą, bet kartu tai reiškia žmonių pasimetimą knygų gausoje ir rekomendacijų trūkumą. Direktorė teigia, jog visa tai didina administratorių atsakomybę.

Vertinant Lietuvos literatūrinių premijų situaciją pagal C. Squires išskirtus keturis premijų vaidmenis, akivaizdu, kad, be pirmojo vaidmens – autoriaus darbo pripažinimo, vertinimo ir atpažinimo, kiti premijų vaidmenys Lietuvoje veikia labai silpnai arba visai neveikia. Antrasis vaidmuo, kai premijos tampa reklamos įrankiu, skatina diskusijas ir formuoja visuomenės nuomones, dažnai pamirštamasis, jis reikiamai nepanaudojamas. Trečiasis vaidmuo – knygų gebėjimas ilgiau išsilaikyti rinkoje – kartais Lietuvos leidyklų naudojamas sėkmingai (pavyzdžiui, LRS leidyklos knygų laureatų tiražų kartinėjimai). Ketvirtąjį vaidmenį, susijusį su literatūros rinkos sužadiniu ir visos leidybos pramonės

56 BUROKAS, Marius. Kaip nepaklysti knygų tankmėje. *15min.lt* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. balandžio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/kultura/naujiena/literatura/>

marius-burokas-kaip-nepaklysti-knygu-tankmeje-286-675131>.

57 Emos Grigaitytės, leidyklos „Vaga“ projektų vadovės, el. laiškas autorei. 2017 m. balandžio 21 d.

skatinimu, įvertinti sudėtinga. Literatūrologė Dalia Satkauskytė teigia⁵⁸, kad pastaraisiais metais lietuvių literatūra kiekybiškai suklestėjo (per metus išleidžiamų literatūros kūrinių kiekis pavadinimais siekia kelis šimtus), bet net ir pagausėjus išleidžiamų knygų akivaizdu, kad premijų panaudojimas mūsų šalyje neabejotinai stringa.

Išvados

Dabar Lietuvoje, autorės žiniomis, veikia 36 literatūrinės premijos (nacionalinė, valstybinė; penkios institucinės; 25 miestų ir rajonų savivaldybių; keturios premijos, kurių steigėjai ir (ar) rėmėjai yra rašytojų artimieji).

Lietuvos leidėjai premijas vertina teigiamai. Leidyklai, taip pat kaip ir autoriui, tai yra jos darbo įvertinimas, rodantis pasirenkamos leisti literatūros vertę ir lygį. Apdovanojimas visam laikui lieka autoriaus biografijos ir knygos gyvavimo istorijos žinia. Visi leidėjai premijos gavimo nuopelnus skiria autoriui ir jo kūriniui, o ryškiausiai tai pasakytina apie Nacionalinę kultūros ir meno premiją. Lietuvos premijų gausa yra žinoma ne visiems leidėjams, ypač tai taikytina miestų ir rajonų savivaldybių premijų situacijai. Tačiau galima teigti, kad leidyklos didelį rajoninių (terminas sąlyginis: tik tų premijų pinigai „rajoniniai“, o mastas – visos šalies) apdovanojimų skaičių vertina neabejotinai gerai, tvirtindamos, jog tai labai reikšmingas ir svarus rajono (ir ne vien jo) kultūrinio gyvenimo bei literatūrinio poreikio ir susidomėjimo skatinimas.

Lyginant Lietuvos situaciją su pasauline, akivaizdu, kad mūsų šalies atveju literatūrinių premijų procese leidyklos atlieka menką vaidmenį. Suprantama, kad apskritai Lietuvos situacija sunkiai lygintina su tokiomis šalimis kaip Prancūzija ar Didžioji Britanija, tačiau net ir tokia analizė su didelėmis išlygomis leidžia atskleisti, kas Lietuvos atveju gali būti keistina. Atsižvelgus į C. Squires išskirtus premijų vaidmenis prieita prie išvados, kad Lietuvoje reiškiasi tik pirmasis literatūrinių premijų vaidmuo: kūrėjų darbai yra pastebimi ir vertinami, tačiau nepasinaudojama kitomis galimybėmis, kurias gali suteikti premijų reiškinys.

Antrasis literatūrinių premijų vaidmuo, įvardijamas kaip gebėjimas kurti diskusijas ir aptarimus (pavyzdžiui, ypač išnaudojama Bukerio premijos atveju: leidyklos skatinamos viešinti žinią apie patekusias į sąrašą knygas kandidatės, taip pat kurstomas šių knygų konkurencingumas ir figūravimas žiniasklaidoje), Lietuvoje išvis neegzistuoja. Didžiųjų pasaulio premijų kontekste aktyviai veikianti ir ryški knygų diskusijų ir aptarimų kultūra Lietuvoje yra didžiausia menko premijų žinomumo ir išnaudojimo spraga – tokios kultūros mes neturime. Visi kalbinti leidyklų vadovai pabrėžė, kad premijų garsinimas, apdovanotųjų

knygų refleksijų skatinimas ir aktualizavimas yra retenybė. Apskritai trūksta kanalų, skirtų knygų aptarimui. Premijos negeba pritraukti žiniasklaidos dėmesio arba jis būna itin mažas, stokojama premijų organizatorių ir leidyklų bendradarbiavimo.

Trečiasis literatūrinių premijų vaidmuo, apimantis literatūros kūrybinių gyvavimo ciklo rinkoje prailginimą, Lietuvoje reiškiasi, bet pernelyg menkai, nei iš tiesų galėtų. LRS leidykla yra vienintelė, kuriai teko kartoti savo premijuotų knygų tiražus. Lietuvos leidyklos literatūrines premijas stengiasi išnaudoti, tačiau tai daro per menkai, nesistemiškai, tik pavieniais atvejais (leidyklos „Apostrofa“ atvejis su apdovanojimo juosta), nedrįsta eksperimentuoti ir rizikuoti. Dažniausiai pasitaikantis literatūrinių premijų panaudojimo būdas – užrašai ant apatinio knygos viršelio, skelbiantys, kokius apdovanojimus knyga ar jos autorius yra gavę.

Ketvirtąjį literatūrinių premijų vaidmenį (visos knygų rinkos skatinimas) įvertinti sudėtinga. Nors yra duomenų, rodančių, kad šiuo metu padidėjo lietuvių autorių kūrybinių skaitomumas bei pagyvėjo jų leidyba, vargu ar šie poslinkiai gali būti tiesiogiai sietini su literatūrinėmis premijomis.

Apibendrinant būtų galima teigti, kad leidėjai per menkai informuoja visuomenę, nebando kurstyti skaitytojų smalsumo, o to padarinys – nei žiniasklaidos, nei bibliotekų nesuinteresuotumas. Taip skaitytojų nepasiekia informacija apie gerą literatūrą, ji neskaityta ir knygos gyvavimo ciklas menksta, o tai nulemia bendrą mažą skaitomumo lygį ir dar mažesnę leidžiamų lietuviškų knygų tiražą – turime „užburto rato“ efektą. Premijos, turinčios veikti kaip gebančios sukurti masinį skaitančios (ir ne tik) visuomenės susidomėjimą literatūra (Gonkūrų premijos pavyzdys), Lietuvoje neišnaudojamos ir primirštos. Dar vienas to patvirtinimas – faktas, jog „Tyto alba“ yra vienintelė leidykla, pati esanti premijos iniciatorė ir steigėja (Jurgos Ivanauskaitės premija). Paradoksalu, kad leidyklos, teigiančios, jog leidyba – verslas, pamiršta literatūrinių premijų svarbą ir jų potencialą skatinti domėjimąsi ir taip padidinti savo leidžiamų kūrybinių komercinę sėkmę.

58 Literatūros somelje netrukus paskelbs tradicinių knygų dvyliktuką. *15min.lt* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. balandžio 23 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://www.15min.lt/kultura/naujiena/literatura/literaturos-somelje-netrukus-paskelbs-tradicini-knygu-dvyliktuka-286-751810>>.

1. Bus įteikta 11-oji A. Vaičiulaičio premija už geriausią novelę. *Kauno diena* [interaktyvus], 2016 [žiūrėta 2017 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://m.kauno.diena.lt/naujienos/laisvalaikis-ir-kultura/kultura/kultura/bus-iteikta-11-oji-literaturine-vaiciulaicio-premija-uz-geriausia-novele-754546>>.
2. CHATFIELD, Tom. The art of prize-fighting. *Prospect* [interaktyvus], (London), January 2009 [žiūrėta 2016 m. lapkričio 26 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.prospectmagazine.co.uk/magazine/theartofprizefighting>>.
3. DAUGIRDAITĖ, Solveiga. Kūrybiškumas kaip kriterijus: viena literatūrinė premija. Iš *Šiuolaikinė lietuvių literatūra: muziejinė vertybė ar sezono mada?*: mokslinės konferencijos medžiaga. Kaunas: Maironio literatūros muziejus, 2010, p. 8–13.
4. Emos Grigaitytės el. laiškas autorei. 2017 m. balandžio 21 d.
5. ENGLISH, James F. *The Economy of Prestige: Prizes, Awards, and Circulation of Cultural Value*. [Cambridge]: Harvard University Press, 2005. 409 p.
6. Interviu su leidyklos „Alma littera“ vadove Danguole Viliūniene. 2017 m. balandžio 19 d. Aut. archyvas.
7. Interviu su leidyklos „Kitos knygos“ direktoriumi Gediminu Baranausku. 2017 m. balandžio 12 d. Aut. archyvas.
8. Interviu su leidyklos „Tyto alba“ direktore Lolita Varanavičiene. 2017 m. balandžio 13 d. Aut. archyvas.
9. Interviu su Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos direktore Giedre Šorieni. 2017 m. balandžio 12 d. Aut. archyvas.
10. Interviu su Lietuvos rašytojų sąjungos valdybos referentė Rasa Bagdonavičiene. 2016 m. rugpjūčio 16 d. Aut. archyvas.
11. Interviu su LLTI Šiuolaikinės literatūros skyriaus vyriausiąja mokslo darbuotoja Jūrate Sprindyte. 2016 m. balandžio 23 d. Aut. archyvas.
12. Juozo Tumo-Vaižganto premija – Juliiu Sasnauskui [interaktyvus]. *lzinios.lt* [žiūrėta 2017 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <<http://lzinios.lt/lzinios/Lietuva/juozo-tumo-vaizganto-premija-juliuu-sasnauskui/229128>>.
13. *Jurgos Ivanauskaitės premija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.jurgaivanauskaite.lt/index.php?option=com_content&view=category&id=14&layout=blog&Itemid=21>.
14. Jono Marcinkevičiaus premija – tituluotam kraštiečiui. *skrastas.lt* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.skrastas.lt/?data=2016-07-09&rub=1144745056&id=1467990767>>.
15. *Jotvingių ir jaunojo jotvingio premijų nuostatai* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_p?p_id=298231>.
16. *Kazimiero Barėno literatūrinė premija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.rasytojai.lt/lt/naujienos/84-veikla/apdovanojimai/1413-kazimiero-bareno-literaturine-premija>>.
17. KMITA, Rimantas. Rudens viščiukų skaičiavimas ir selekcija: literatūrinės premijos. *Bernardinai.lt*, 2011, lapkr. 2 [žiūrėta 2017 m. liepos 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2011-11-02-rimantas-kmita-rudens-visciuku-skaiciavimas-ir-selekcija-literaturines-premijos/71456>>.
18. Kornelijaus Platelio el. laiškas autorei. 2016 m. rugpjūčio 16 d.
19. *Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatai* [interaktyvus]. 2016 [žiūrėta 2017 m. balandžio 15 d.]. Prieiga per internetą: <https://lt.wikipedia.org/wiki/S%C4%85ra%C5%A1as:Lietuvos_nacionalin%C4%97s_kult%C5%ABros_ir_meno_premijos_laureatai>.
20. Lietuvos rašytojų sąjungos premija Aidui Marčėnui. Iš *tekstai.lt* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.tekstai.lt/zurnalas-metai/7441-lie>>.

- tuvos-rasytoju-sajungos-premija-aidui-marcenui-?catid=761%3A2014-m-nr-02-vasaris>.
21. *Lietuvos rašytojų sąjungos premija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. kovo 18 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.rasytojai.lt/lt/veikla/lrs-premija>>.
 22. *Literatūrinė Juozo Keliuočio premija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. balandžio 16 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.rokiskis.rvb.lt/lt/naujienų-arch/1004-literatūrinė-juozo-keliuocio-premija>>.
 23. Literatūros someljė netrukus paskelbs tradicinį knygų dvylikuką. *15min.lt* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. balandžio 23 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/kultura/naujiena/literatura/literaturos-somelje-netrukus-paskelbs-tradicini-knygu-dvylikuka-286-751810>>.
 24. *LLTI premija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lti.lt/lt/metu_knygos/>.
 25. BUROKAS, Marius. Kaip nepaklysti knygų tankmėje. *15min.lt* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. balandžio 22 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.15min.lt/kultura/naujiena/literatura/marius-burokas-kaip-nepaklysti-knygu-tankmeje-286-675131>>.
 26. *Nutarimas dėl valstybės kultūros ir meno premijų* [interaktyvus]. 2016 [žiūrėta 2017 m. balandžio 8 d.]. Prieiga per internetą: <<https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.9A7B572887AA/bL-DaLCeFEu>>.
 27. PARKINS, Tim. *The Nobel individual – times literary supplement* [interaktyvus]. 2011 [žiūrėta 2017 m. sausio 28 d.]. Prieiga per internetą: <<http://tim-parks.com/the-nobel-individual/>>.
 28. *Poetinio Druskininkų rudens istorija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. baland. 8 d.]. Prieiga per internetą: <<http://pdr.lt/lt/istorija/9-poetinio-druskinink-rudens-istorija>>.
 29. *Rašytojos Marijos Pečkauskaitės-Šatrijos Raganos premijos nuostatai* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. balandžio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:pfEixEhbGSIJ:www.mazeikiai.lt/media/3161/2-satrijos-raganos-premijos-nuostatai.doc+&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=us&client=firox-b-ab>>.
 30. SABALIAUSKAS-GELADUONIS, Svajūnas. *Atviri pokalbiai su Lietuvos Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatais*. Vilnius: Obuolys, 2015. 252 p. ISBN 978-609-403-770-2.
 31. *S. Daukanto premija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.skouds.lt/lt/s-daukanto-premija>>.
 32. STREET, John. ‘Showbusiness of a serious kind’: a cultural politics of the arts prize. *Media, Culture and Society*, 2005, vol. 27, p. 819–840.
 33. SQUIRES, Claire. A common ground? Book prize culture in Europe. *The public*, 2004, vol. 11, iss. 4, p. 37–48.
 34. SQUIRES, Claire. Book marketing and the Booker Prize. In MATTHEWS, N; MOODY, N. (ed.). *Judging a Book by its Cover: Fans, Publishers, Designers, and the Marketing of Fiction*. Ashgate: London, 2007, p. 85–97.
 35. Šiemet Jurgio Buitkaus literatūros premija įteikta Broniui Ribokui. *Bernardinai.lt* [interaktyvus], 2013 [žiūrėta 2017 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2013-04-19-siemet-jurgio-buitkaus-literaturos-premija-iteikta-broniui-ribokui/99491>>.
 36. *Vaižganto premijos nuostatai* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. balandžio 17 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lzs.lt/lt/konkursai/vinco_kudirkos_premija_356.html>.
 37. *Žemaitės literatūrinė premija* [interaktyvus]. [žiūrėta 2017 m. balandžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.rasytojai.lt/archyvas/inner4634.html?id=153&sritys=apdovanojimaimi&cd=1&hl=en&ct=clnk&gl=us&client=firox-b-ab>>.

PRIEDAS

Lietuvos rajonų ir miestų savivaldybių literatūrinės premijos (chronologine steigimo tvarka)

Nr.	Įkūrimo metai	Premija	Steigėjas	Premijos tikslas	Už ką skiriama	Premijos dydis	Pastabos
1.	1966	Žemaitės premija	Kelmės rajono Žemaitės kolūkis, dabar – Kelmės rajono savivaldybė	Įamžinti kraštiečių rašytojų Žemaitės atminimą	Už dvejus praėjusius kalendarinius metus atskira knyga išleista proza ar eseistika kaimo tema; literatūrą, puoselėjančią nacionalinį savitumą, ugdančią lietuvių kalbos turtinamą bei grožį; monografiją apie žymius kraštiečius	1 148 Eur	
2.	1972–1993, atgaivinta 2002	Salomėjos Nėries premija	Salomėjos Nėries kolūkis, dabar – Vilkaviškio rajono savivaldybė		Teikiama poetams, Lietuvos rašytojų sąjungos nariams, kurių kandidatus siūlo Rašytojų sąjunga už reikšmingiausius praeitų metų publikuotus literatūros kūrinius	610 Eur	Įteikiama kasmet Poezijos pavasario metu. 1994–2001 m. buvo teikiama ne-minint Salomėjos Nėries vardo
3.	1977	Zigmo Gėlės-Gaidamavičiaus premija	Šiaulių rajono kolūkis „Už taiką“, dabar – Šiaulių rajono savivaldybė	Skatinti Lietuvos jaunųjų poetų kūrybą, išsaugoti bei puoselėti poeto Zigmo Gėlės-Gaidamavičiaus atminimą	Už geriausią per metus išleista pirmąją poezijos knygą	435 Eur (mokama iš Šiaulių rajono savivaldybės kultūros plėtros programai skirtų savivaldybės biudžeto asignavimų)	Skiriama kasmet

Nr.	Įkūrimo metai	Premija	Steigėjas	Premijos tikslas	Už ką skiriama	Premijos dydis	Pastabos
4.	1983–1990, atkurta 1996	Gabrielės Petkevičaitės-Bitės premija	Panevėžio r. Smilgių kolūkis, dabar – Panevėžio rajono savivaldybė		Už grožinės literatūros prozos arba publicistikos kūrinį, meniškai ir įtaigiai atspindintį Lietuvos, ypač kaimo, gyvenimą, keliančių moralines, dvasines problemas, humanistines idėjas	?	Teikiama kasmet G. Petkevičaitės-Bitės gimimo dienos minėjime
5.	1984–1986, atkurta 1996	Petro Cvirkos premija	Jurbarko rajono savivaldybė	Įamžinti rašytojo atminimą	Už novelių knygą, išleistą per praėjusius dvejus kalendorinius metus	900 Eur	Teikiama kas dvejus metus
6.	1985	Juozo Paukštelio premija	Pakruojo r. kolūkis „Naujas ūkis“, nuo 1993 m. – Pakruojo rajono savivaldybė	Įamžinti rašytojo atminimą	Už geriausią prozos kūrinį kaimo tematika	20 MGL (apie 793 Eur)	
7.	1987	Ievos Simonaitytės premija	Klaipėdos r. „Jau-nosios gvardijos“ kolūkis ir LRS Klaipėdos skyrius, nuo 1996 m. – Klaipėdos apskrities viršininko administracija, nuo 2010 m. – Klaipėdos apskrities viešoji I. Simonaitytės biblioteka	Įsteigta minint I. Simonaitytės gimimo 100-ąsias metines	Teikiama asmeniui ar kolektyvui už įdomius ir reikšmingus darbus garsinant rašytojos vardą, kūrybą, gyvenimą, taip pat jos gimtąjį kraštą literatūros, dailės, muzikos, sporto ir kitose srityse	?	Skiriama kasmet

Nr.	Įkurimo metai	Premija	Steigėjas	Premijos tikslas	Už ką skiriama	Premijos dydis	Pastabos
8.	1989	Simono Daukanto premija	Skudo r. Lenkimų tarybinis ūkis, nuo 1993 m. – Lenkimų seniūnija, nuo 2003 m. – Skudo rajono savivaldybė		Iškiliems rajono ir iš jo kilusiems žmonėms, kurie savo darbais, kūriniais, mokslo pasiekimais ar kilniais poelgiais garsina savo kraštą	?	Skiriama kas dveji metai
9.	1995	Pauliaus Širvio premija	Zarasų rajono savivaldybė	Poeto atminimui saugoti	Buvo skiriama Lietuvos poetams, kuriantiems gamtos tema, dabar vertinant kandidatus atsižvelgiamą į jų pasitarųjų penkerių metų poetinę kūrybą, jos reikšmingumą Lietuvos poezijoje, meistriskumą poetinėmis priemonėmis aukštinti gamtos grožį bei žmogaus prigimtį, Zarasų krašto populiarinimą savo kūryba bei kūrybine veikla	Apie 870 Eur	
10.	1998	Marijos Pečkauskaitės Satrijos Raganos premija	Mažeikių rajono savivaldybė	Įamžinti rašytojos atminimą, tęsti jos pradėtą literatūrinę, kultūrinę šviečiamąją veiklą, skatinti meno, mokslo, kultūros, švietimo aktyvą	Už rašytojos atminimo puoselėjimą, labdarinę, altruistinę veiklos tęsimą, aktyvų dalyvavimą rajono bendruomenės kultūrinėje veikloje, literatūrinius pasiekimus, šviečiamąją veiklą	Apie 870 Eur	

Nr.	Įkurimo metai	Premija	Steigėjas	Premijos tikslas	Už ką skiriama	Premijos dydis	Pastabos
11.	1998	Lindės Dobilo premija	Skiria Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešoji biblioteka, išmokama iš Panevėžio miesto savivaldybės kultūros ir meno projektų finansavimui skirtų lėšų		Už naujausius kūrinius, sukurtus per pastaruosius dvejus metus ir pristatytus visuomenei literatūros festivalyje „Panevėžio literatūrinė žiema“	?	
12.	2003	Antano Miškinio premija	Utenos rajono savivaldybė	Įamžinti rašytojo atminimą	Už kūrinį, kuriame atskleidžiama aukštaitiška utemietiška dvasia, atspindinti Aukštaitijos regiono etninius motyvus, tradicijas bei istorinę atmintį	1 740 Eur	Teikiama kasmet. Yra ir Mažoji Antano Miškinio premija, kuri nuo 2004 m. skiriama moksleivė(-iui) už poeziją Respublikinio jaunųjų filologų konkurso vertinimo komisijos teikimu
13.	2003	Jono Marcinkevičiaus premija	Radviliškio rajono savivaldybė	Įamžinti rašytojo atminimą	Už geriausią kraštiečio autoriaus arba kito autoriaus išleistą prozos knygą Radviliškio krašto tematika	500 Eur	Teikiama kasmet Radviliškio viešonoje bibliotekoje

Nr.	Įkurimo metai	Premija	Steigėjas	Premijos tikslas	Už ką skiriama	Premijos dydis	Pastabos
14.	2004	Jono Aisčio premija	Kaišiadorių rajono savivaldybė	Įamžinti rašytojo atminimą	Už Jono Aisčio kūrybos tyrinėjimą ir sklaidą, už aistiškos dvasios puoselėjimą kūryboje. Konkurse vertinamos per pastaruosius dvejus metus išleistos poezijos, eseistikos, prozos, literatūros mokslo knygos	900 Eur	Teikiama kasmet „Poezijos pavasario“ metu
15.	2004	Jurgio Kunčino premija	Alytaus miesto savivaldybė	Įamžinti rašytojo atminimą	Už geriausių trumposios prozos kūrinių, pristatytą festivalyje „Imbiero vakarai“	600 Eur	Teikiama kas dveji metai
16.	2005	Vilniaus mero premija	Vilniaus miesto savivaldybė	Įvertinti menininkų kūrybą, skirtą Lietuvos sostinei Vilniui pagerbti ir menimis priemonėmis įamžinti	Premija menininkui gali būti skiriama už literatūros, dailės, muzikos kūrinių apie Vilnių	?	Kasmetinė, teikiama „Poezijos pavasario“ metu
17.	2006	Elenos Mezginaitės premija	Panevėžio miesto savivaldybė	Įamžinti rašytojos atminimą	Skiriama eseistui arba poetui už originaliausių kūrinius, sukurtus per pastaruosius dvejus metus ir pristatytus visuomenei literatūros festivalyje „Panevėžio literatūrinė žiema“	?	

Nr.	Įkūrimo metai	Premija	Steigėjas	Premijos tikslas	Už ką skiriama	Premijos dydis	Pastabos
18.	2007	Juozo Keliuočio premija	Rokiškio rajono savivaldybė	Įamžinti atminimą	Už reikšmingus poezijos, prozos, literatūros kritikos, vertimų, publicistikos, J. Keliuočio kūrybos nagrinėjimo ir kitus originalius, prasmingus kūrybinius rašto darbus, vivaldybės tęsiančius J. Keliuočio diegtų kultūrinių vertybių ir tradicijų aktualizavimą bei sklaidą	Premijos dydis Premijos nustatymas pagal Rokiškio rajono savivaldybės ar rėmėjų skiriamas lėšas	Premijos iniciatorius – Juozo ir Alfonso Keliuočių palikimo studijų centras
19.	2009	Dionizo Poškos premija	Šilalės rajono savivaldybė	Pagerbti ir įamžinti žymaus Lietuvos poeto, istoriko ir muziejaus įkūrėjo atminimą	Už geriausių naują lietuviškos poezijos knygą, išleistą praėjusiais kalendoriniais metais	1 450 Eur	LRS atstovai įeina į komisijos sudėtį, teikiama kasmet
20.	2010	Antano Baranausko premija	Anykščių rajono savivaldybė	Įamžinti A. Baranausko atminimą	Už trejų pastarųjų metų profesionalių kūrėjų grožinės literatūros kūrinius (knygas), skiepijančius meilę Lietuvos gamtai ir A. Baranausko gimtinės aplinkai, atskleidžiančius žmogaus ir gamtos dvasinį ryšį, arba už trejų pastarųjų metų profesionalios literatūros kūrinius, skirtus Antano Baranausko kūrybai	3 000 Eur	LRS atstovai įeina į komisijos sudėtį, teikiama kasmet

Nr.	Įkūrimo metai	Premija	Steigėjas	Premijos tikslas	Už ką skiriama	Premijos dydis	Pastabos
21.	2011	Bernardo Brazdžionio premija	Iki 2016 m. – Kauno miesto savivaldybė; nuo 2017 m. – Pasvalio rajono savivaldybė	Įamžinti B. Brazdžionio atminimą	Skirta B. Brazdžionio lietuviybės, gimtosios kalbos, pilietiškumo tradicijas tęsiančiam Lietuvos autoriui už naują pastarųjų dvejų (pagal naujus nuostatus – trejų) metų aukšto profesinio lygio grožinės literatūros ar literatūrologijos knygą	Kauno miesto savivaldybės buvo 2 900 Eur; Pasvalio rajono savivaldybės – 2 000 Eur	Pagal naujus nuostatus bus teikiama kas dvejus metus; įteikiama vasario mėnesį
22.	2012	Martyno Vainilačio premija	Varėnos rajono savivaldybė	Įamžinti M. Vainilačio atminimą	Skiriama už mitologinę temą literatūroje (poezijoje, prozoje, dramaturgijoje, vaikų literatūroje) per praėjusius dvejus metus	Apie 290 Eur	Teikiama kas dvejus metus
23.	2012	Jono Avyžiaus premija	Joniškio rajono savivaldybė	Įamžinti rašytojo atminimą	Už grožinės literatūros – prozos ar eseistikos – kūrinį, kuriame profesionaliai ir meniškai vaizduojamas Lietuvos praeities ar dabarties gyvenimas, akcentuojamos moralinės ir dvasinės vertybės. Kūrinys turi būti išleistas per praėjusius penkerius kalendorinius metus	25 bazinės socialinės išmokos	Teikiama gegužės mėnesį kas penkeri metai, pradėdant nuo 2012 m., J. Avyžiaus jubiliejinių metų proga

Nr.	Įkurimo metai	Premija	Steigėjas	Premijos tikslas	Už ką skiriama	Premijos dydis	Pastabos
24.	2013	Maironio premija	Kauno miesto savivaldybė		Skiriama už geriausią naują poezijos knygą, išleistą per praėjusius kalendorinius metus	3 000 Eur	Poetas, kuriam paskiriama premija, tampa tarp-tautinio poezijos festivalio „Poezijos pavasaris“ laureatu
25.	2014	Eduardo Mieželaičio premija	Pakruojo rajono savivaldybė	Įamžinti E. Mieželaičio atminimą	Už poezijos knygą, išleistą per penkerius kalendorinius metus po paskutinės premijos įteikimo	Apie 1453 Eur	Teikiama kas penkerius metus

Lina Lebednikaitė

Summary

The article is intended to evaluate the current situation of Lithuanian literary prizes. It provides a thorough analysis of the number and type of the current Lithuanian literary prizes and sheds light on the attitude held by Lithuanian publishers towards these prizes and their impact on the publishing industry. The article does not cover such matters as children's literary awards, prizes for literary translation, the awards received by other creative artists, book art awards and various literary contests. The study was conducted on the basis of the material collected during the interview conducted with representatives of Lithuanian publishing houses and its subsequent interpretation, using the Claire Squires' proposed theory on the role of literary prizes. It is concluded that Lithuanian publishers are hardly aware of the abundance of Lithuanian literary prizes (36), in particular municipal and district municipal awards. However, publishing houses confirm that such prizes are significant in promoting the cultural life and literary needs on the regional level. With regards to the role of literary prizes, only the first role attributed to them is present in Lithuania: the work of a certain creative artist is noticed and valued, but the other opportunities offered by the said literary prizes are not taken advantage of in publishing business. In the context of world prizes, the absence of a marked culture of book discussions in Lithuania is the biggest gap, accounting for poor awareness and unreadiness to make the most of literary prizes – such culture is non-existent in Lithuania. There is a lack of channels for discussing books, a literary award does not attract media attention or it is extremely low. In addition, there is a lack of cooperation between literary prize organizers and publishing houses. The endeavours taken by the Lithuanian publishing houses to make the most of literary prizes should be regarded as favourable factor. However, their efforts are too insignificant, lacking systematic approach and undertaken only in isolated cases. In addition, they do not dare to experiment and risk. The literary prizes which have the potential to create a mass reading interest in literature, are not yet properly taken advantage of in Lithuania.

KEY WORDS: Lithuanian prizes for literature, the importance of prizes in publishing, publishing marketing.

*Įteikta 2017 m. liepos 3 d.
Priimta 2017 m. rugsėjo 18 d.*